

de Asociația amintită, *International Handbook of Adult Education*.

România nu putea să rămână străină de această evoluție în opinia publică și în politica Statelor din lumea întreagă, mai ales că împrejurări speciale istorice și sociale o îndreptau într'acolo.

Prin Unire ramuri numeroase de Români, trăiți secole întregi sub stăpâniri străine, s'au adunat la un loc în marea comunitate românească. Ele urmau să fie înzestrate de a doua zi cu așezămintele culturale, de care fuseseră lipsite sau pe care nu le putuseră desvolta, ca să răspundă tuturor cerințelor de ordin ideal ale unui popor. Întâia noastră politică culturală trebuia să fie o politică școlară. Cu toate greutățile de care ne-am izbit, ea a fost dusă la îndeplinire fără amânare.

Școala românească de toate gradele lucrează de aproape cincisprezece ani pe întreg pământul țării ca să pregătească o Românie nouă. Lipsurile mai mari sau mai mici sunt cunoscute și se vor îndrepta treptat, dar liniile programatice sunt trase. Așezământul a fost ridicat și stă dătător de încredere înaintea noastră. Il umplu în fiecare zi cele aproape două milioane de școlari, studenți și profesori.

Atât că politica școlară singură nu e îndestulătoare; ea nu e decât un capitol, foarte însemnat, dar numai un capitol dintr'o politică a culturii unui Stat. Creația științifică, literară și artistică ridică atâtea probleme pe care Statul Român nu le poate nesocoti și nici nu le poate trata mereu numai întâmplător, fără o adevărată pagubă. Pe de altă parte, cultura poporului, a celorlalte milioane de oameni, cari au ieșit din școală și alcătuiesc societatea productivă, cu toate căutările, șovăelile și entuziasmurile ei, înseamnă o preocupare de căpetenie a Statului. El are o răspundere și o datorie prea peste măsură de mari față de credințele și de îndreptările acestei lumi, ca să-i fie îngăduit să stea numai ca un martor nepăsător deasupra frământărilor ei. Țara are idealuri puse de dezvoltarea ei istorică sau de marii ei gânditori și trebuie să fie ajutată, din toate puterile, ca să găsească drumurile până la ele. De aici trebuie să iasă unificarea sufletească a Națiunii, o mai înțeleaptă folosire a izvoarelor de bogății ale pământului și o mai mare încredere în eforturile proprii ale fiecăruia.

România, dându-și seama de toate aceste sarcini și posibilități, a intrat de timpuriu pe calea legislației culturale unde găsea atâtea strălucite pilde.

Încă din 1920, dela întâia reorganizare a Ministerelor după războiu, ca o încercare de adaptare împrejurărilor schimbate, guvernul de atunci s'a gândit să treacă unui departament special problemele de artă. Era ca un început al acelei politici de Stat a culturii. Așa a luat ființă Ministerul Cultelor și Artelor, care a cuprins în câmpul lui de activitate artele plastice cu muzeele și învățământul artistic, teatrele și monumentele istorice, și din ce în ce mai mult și literatura în genere. Știința ca atare rămânea de caracter universitar și se găsea încadrată, prin Universități, în Ministerul Instrucției, iar, prin alte instituții superioare, în alte Departamente.

Tot pe atunci, Administrația Casei Școalelor, înființată în 1896, cum se vede și din nume, ca o anexă a învățământului, ca să clădească localuri de școli și să le înzestreze, se transforma în Casa Școalelor și a Culturii Poporului. O noțiune nouă apărea în nomenclatura serviciilor de Stat. După preocuparea de cultură superioară, încadrată într'o organizație aparte, fie deocamdată și fragmentar, iată preocuparea de cultură a poporului, lăsată însă altui Departament și cu o activitate care se întindea dela forme extrașcolare abia diferențiate până la editarea de întregi biblioteci științifice și literare sau la administrarea de muzee.

În același timp și însuflețit de aceleași poruncitoare trebuințe, M. S. Regele, pe atunci Principele Carol, gândia până în amănunte o instituție cu un întins program cultural, atât la sate cât și la orașe, de activitate intelectuală și artistică, dar și de educație fizică și economică. Ea se numea Casa Culturii Poporului înființată prin legea promulgată la 1 Noembrie 1921 ca « Institutul Național pentru educația și cultura maselor populare ». A lucrat cu un program mai restrâns ca « Fundația culturală Principele Carol » și se așază astfel în fruntea societăților culturale cu o viață mai veche și cu scopuri înrudite, dar care nu erau îmbrățișate nici cu o privire atât de cuprinzătoare, nici cu atâtea hotărâre și însuflețire tânără. În fața organizației de Stat, care încerca să fixeze cadrul legal și să descopere mijloacele materiale, se ridicau organizațiile inițiativei libere. Transilvania ne dăruise cu Astra, cea mai veche, mai bine organizată și cu mai mari merite culturale și naționale dintre societățile de acest fel; Bucovina cu societatea pentru cultura și literatura română, cu un tot atât de adânc trecut și

În marginea Lipniței dobrogene. (Foto Stauss)

cu rosturi asemănătoare între România Austriei; Basarabia cu cercul din jurul « Cuvântului Moldovenesc », care începuse lupta pentru limbă și deșteptare națională în pământul de peste Prut; în România veche lucra Liga Culturală și atâtea alte societăți mai mici. Ele întrupau însăși mișcarea culturală românească a vremii, cu toate întrebările și cu toate avânturile ei.

După aproape 10 ani de experiență în aceste forme, Statul a ajuns la convingerea că a sosit clipa unei sforțări noi. Cu prilejul legii de reorganizare a Ministerelor din 1929 s'a încercat o regrupare a serviciilor cu atribuții culturale și înființarea altora noi care au alcătuit Direcția Educației Poporului din Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale. Ea a funcționat cu un Serviciu al Propagandei culturale, un Serviciu al Spectacolelor și un Serviciu al Educației fizice și al Turismului. Teatrul și cinematograful veniseră aci dela desființatul Minister al Cultelor, dar artele și muzeele rămăseseră Ministerului Instrucției; conlucrarea cu societățile culturale, bibliotecile, cursurile și conferințele, se împărțeau fără o delimitare precisă între Casa Școalelor și noua Direcție; educația fizică și turismul erau singurul domeniu nou și necontestat. Deși lovită dela întâii ei pași de valul crizei și peste un an

Caliacra. (Foto Stauss)

și jumătate trecută, în dimensiuni scăzute, la Ministerul Instrucției, Direcția Educației Poporului izbutise, în parte și prin încadrare într'un Minister unde nu toată lumea era convinsă că trebuie să se găsească, să sublinieze trebuința tratării problemelor culturale aparte de cele școlare. Activitatea extra-școlară, cu atâtea drepturi la recunoaștință, dar cu rosturi mai restrânse, nu lăsa să se organizeze în acelaș Minister acțiunea culturală propriu zisă, care nu numai întregeste, dar și depășește școala. Această acțiune culturală, organizată gata în altă parte, pătrundea acum în sfârșit în Ministerul Instrucției cu înțelesul ei mai larg. Ea pierdea Serviciul spectacolelor, care se transformase în Direcția Generală a Teatrelor, cu lege specială, dar câștiga în schimb atribuțiile fostei Direcții a Artelor și ale Serviciului Culturii Poporului din Administrația Casei Școalelor. Insemna în această formă, cu toată dependența de Casa Școalelor, cea mai cuprinzătoare concentrare de până acum a preocupărilor de cultură atât superioară cât și populară într'un serviciu român de Stat.

Ni se pare venit timpul să facem un pas mai departe.

Trei sunt domeniile principale de activitate ale Ministerului Instrucției, Cultelor și Artelor, care ies la iveală și din titulatura

lui. Două din ele, învățământul și cultele, au un câmp de acțiune și o organizare delimitate limpede prin lege; cel de al treilea, care cuprinde nu numai artele, ci cultura în genere, atât cea superioară cât și cea a poporului, e sfărâmat și împrăștiat în toate părțile. Nu ne e îngăduit să prelungim o asemenea stare, când prin simpla concentrare a unor servicii risipite, prin legarea și întregirea lor după criterii raționale și prin înviiorarea cu un spirit nou, putem avea o organizație destoinică să se măsoare cu unele din cele mai grele probleme puse de vremea de acum Neamului românesc. O întreagă evoluție, pe care am încercat s'o schițăm în câteva momente ale ei, atât în alte țări cât și la noi, duce la această cristalizare înaintată și mai fericită, iar o trebuință de cruțare și de bună gospodărie îndeamnă mai ales astăzi la o punere la un loc a ceea ce, răvășit, costă tot atât și aduce mult mai puține rezultate. Pe lângă țările care au pentru Ministerul Instrucției un nume asemănător cu al nostru și celelalte care-i zic Ministerul Educației Naționale, există și țări ca Cehoslovacia, care, tocmai ca să accentueze această preocupare primordială, îi zic Ministerul Școlilor și al Culturii Naționale. După cum avem în Ministerul Instrucției Cultelor și Artelor, o Direcție a Invățământului și o Direcție a Cultelor, trebuie să putem să avem o Direcție a Culturii Naționale.

E ceea ce se pregătește și ar putea să dea, printr'o nouă lege și un fâgaș nou pe care să se îndrepte silințele culturale ale țării, o pecete de frumusețe și de ideal vremii noastre, muncite de alte dureri.

FUNDAȚIILE CULTURALE REGALE.

În curând, Fundațiile făcute de Regii României pentru scopuri culturale vor avea o lege, care, lăsând, fiecăreia câmpul de lucru hotărât dela început de Înaltul Cîitor, va face din toate o mare unitate pusă sub conducerea Regelui Carol al II-lea. Cu acest prilej vechea Fundație Culturală

Principele Carol își va relua numele și o nouă Fundație, de literatură și artă, se va așeza alături de celelalte, încoifată cu aur și cu spirit, ca zeița tutelară Pallas Athene.

Expunerea de motive care însoțește proiectul de lege prezentat zilele trecute Parlamentului de Ministrul Instrucției, Cultelor și Artelor, pune într'o lumină de încredere și de avânt fapta regală.

Proiectul de lege prevede strângerea într'un mănunchiu a Fundațiilor Culturale Regale, înființate de Regii României în cursul vremii pentru înaintarea culturii și aflate astăzi sub călăuzirea suverană a M. S. Regelui României.

Pornind dela Fundația Universitară Carol I, întemeiată de fericitul Rege Carol I în cea din urmă decadă a secolului trecut, cultura țării, atât cea superioară cât și cea populară, a putut, în jumătatea de secol din urmă, hotăritoare pentru ea, să se bucure neconținut de înalta ocrotire și dărnicie a Membrilor Dinastiei Noastre. Atât Regele Intemeietor Carol I, cât și Regele Unirii Ferdinand I și Regele Restaurației și Ridicării culturale Carol al II-lea, n'au pierdut nici un prilej ca să atragă luarea aminte a poporului și a conducătorilor lui asupra binefacerilor pe care Neamul și Statul româ-

nesc le-au avut dela cultură și creațiile ei de tot felul și asupra binefacerilor pe care le așteaptă dela ele în viitor. La temelia organizării noastre de Stat se găsesc valori sufletești; valori sufletești deopotrivă trebuie să așezăm la temelia întăririi și unificării noastre după marile schimbări ale istoriei, în care am fost colaboratori sau martori. Regii României au fost cele dintâi și strălucite pilde ale acestei convingeri, nu numai cu vorba, dar și cu fapta. Fundațiile lor culturale sunt dovadă.

Fundația Universitară Carol I a dat o bibliotecă puternică studenției universitare din București, împreună cu burse de studii și ajutoare de publicații. Ea stă ca un model de organizare bibliotecară și administrație și a pătruns de mult și definitiv între așezămintele de cultură ale țării.

Incepând dela intrarea în funcțiune a acestei Fundații, care a sporit mereu, viața universitară a căpătat, datorită ei, o nouă înfățișare, de muncă, de colegialitate și de încredere. Ea a apărut la un moment când tineretul avea nevoie de o nouă îndrumare. Răspântia de atunci a rămas îndărăt și tineretul universitar a intrat pe calea deschisă cu ochiul clar văzător și îngrijit de căile viitorului, ale întâiului nostru Rege.

Această trăsătură unește toate celelalte Fundații Culturale Regale, care au urmat îndemnul dat de cea dintâi. Ele înseamnă, în întâiul rând, o intervenție programatică și simbolică într'un domeniu de preocupări în care țara suferă și trebuie să găsească un sprijin trainic.

Astfel, a doua zi după încheierea păcii, când țara era însăfârșit unită, dar încărcată de toate problemele acestei uniri, actualul nostru Rege, atunci Principele Moștenitor Carol, făcând tradiție din întâia faptă regală, a spus tare cuvântul care trebuia și a înființat așezământul cu numele Său, «Fundația Culturală Principele Carol», menită anume culturii poporului și ridicării lui prin organizații temeinice la sate și orașe. Lângă preocuparea de cultură superioară a marelui Său Bunic, El, ca un sol al vremurilor, ridică, într'o epocă de valuri sociale, un așezământ nou pentru cultura celor mulți.

Curând după aceea, țara a auzit de dania, care înfioară încă pe toți Românii, făcută de Regele Ferdinand Iașului la câva timp de când Capitala Moldovei strănsese în ea, ca într'un adăpost de iubire și de luptă, toată durerea și tot eroismul unui neam. Era ca un nou îndemn, venit de foarte de sus, către o refacere prin valorile ideale. Fundația Regele Ferdinand, care e în ajunul intrării ei totale în funcțiune și are atâtea merite în publicarea de lucrări științifice și în premiera și ajutarea de opere culturale, va păstra totdeauna și acest înalt și mișcător înțeles.

Pas mai departe pe acelaș drum de mare pildă, cu prilejul sărbătoririi a 10 ani de viață universitară românească în Capitala Transilvaniei, Regele Carol al II-lea a întemeiat o nouă Fundație, «Institutul de cercetări științifice Regele Carol al II-lea din Cluj», ca o Augustă consacrare a așteptărilor puse în științele pozitive și în tot ceea ce pot ele să aducă bunei stări înăuntru și apărării la hotare a țării crescute.

O altă Fundație, pentru literatură și artă, care va începe să lucreze în curând, va purta acelaș înalt înțeles și sprijin în lumea creatoare de frumos a țării.

Pentru întâia dată cultura românească se bucură, datorită inițiativei regale, de o consacrare a creației spirituale naționale în toate formele ei de manifestare: știință, literatură și artă.

Este, la M. S. Regele Carol al II-lea, rodul unei adânci convingeri care a apărut în cuvinte de adevărate lozinci de încredere și putere în niște zile de șovăeli și de căutări. Citez numai două propoziții din marele discurs rostit de Suveran la Academia Română, în ședința dela 4 Decembrie 1931: «Eu nu pot concepe că o țară poate să însemneze ceva, oricât ar fi de în valoare bogăția ei economică și oricât de tare ar fi puterea ei armată, dacă nu-și sporește până la extrem patrimoniul său intelectual... Cultura noastră nu trebuie să fie numai un import, ci și produsul acestui neam sprijinit pe trecutul nostru și pe infinitele mijloace ale țării».

E un adevărat cuvânt de Conducător sau Ctitor al atâtor strălucite Fundații.

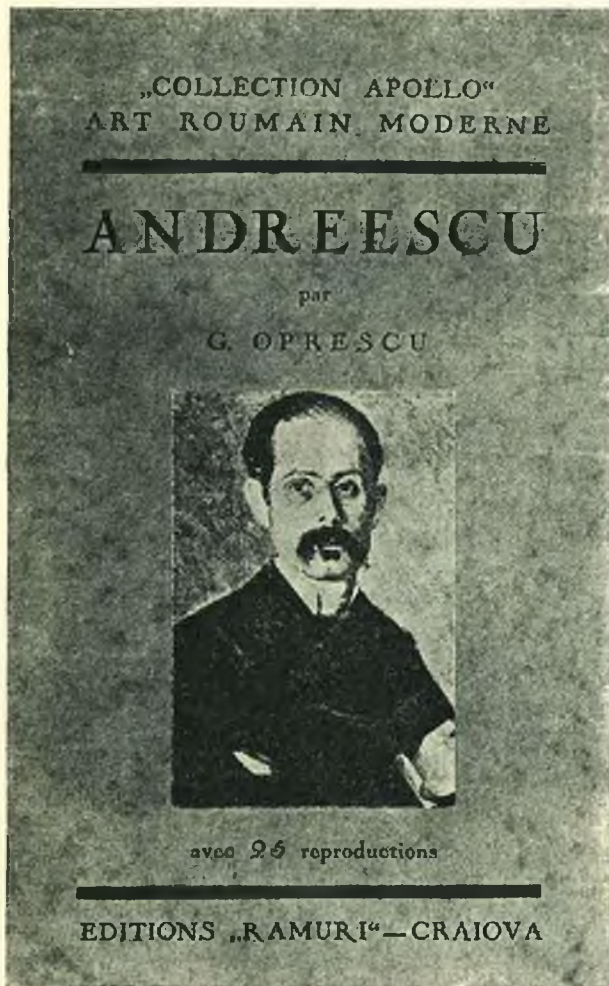
Urmărind însă obiectul Fundațiilor Culturale Regale și momentul în istoria țării pe care l-au întrupat, apare limpede pentru toți o unitate de preocupări și o unitate de program de lucru pe care Regii noștri le-au avut dela început în gând și le-au realizat treptat, în aceste creații de mare preț, puse ca niște semne de drum în viața României din ultima jumătate de secol. Prin actualul proiect de lege nu se face altceva decât se dă o formă juridică unui fenomen, a cărui apariție și creștere am încercat s'o schițez în expunerea de față. El face o uniune din Fundațiile Culturale Regale, pusă sub conducerea M. S. Regelui, care se ajută în acest scop cu un Consiliu alcătuit din personalități reprezentative ale culturii românești, desemnate și numite de El.

Din această înmănușare și conducere unitară, Fundațiile Culturale Regale vor fi în măsură să-și intensifice activitatea și să-și mărească binefăcătoarele rezultate, pentru folosul culturii creatoare și al culturii populare din România. Gândul Marilor noștri Suverani se va face faptă, plecată din acelaș izvor pentru ca, alături de munca pentru cultură a celorlalte așezăminte și a gânditorilor și creatorilor noștri de valori ideale și materiale, să ia parte la întărirea și înălțarea țării și a neamului românesc. Ea vine din nou ca o chemare la unire pentru toți în fața unor neasemănate greutăți și e cel mai frumos monument pe care dinastia noastră și-l ridică, mai tare decât cele de aramă și mai vorbitoare decât ele, peste secole.

ANDREESCU. — Avem în sfârșit o carte despre unul din artiștii noștri, cari, cu toată prețuirea aproape religioasă a cunoscătorilor, rămâne mai mult un necunoscut. E vorba de pictorul Andreescu și de monografia scrisă de profesorul de istoria artei dela Universitatea din București, d-l G. Opreșcu, în colecția «Apollo» («Ramuri», Craiova). Să fie binevenită! Singura vină care i se poate aduce nu e o vină a ei, ci o vină a noastră. Cartea e în limba franceză și gândită pentru străini. Ne-ar trebui și o ediție în românește. Înainte să-l purtăm peste hotare, ar fi nimerit să-l împământenim în sufletele alor lui.

Întâiul despre care știu că s'a bătut cu gândul să ne dea o viață a lui Andreescu a fost Virgil Ciolfec. Manuscrisul, ciocănit cu grije, trebuie să stea într'un săltar de masă de nuc la țară. Proprietarul lui s'a înstrăinat de noi. Casa din Calea Dorobanților, care adăpostea cei mai frumoși Luchieni și Grigorești, a încăput pe alte mâini. Cine și-o mai aduce aminte

cum arăta atunci, n'o mai recunoaște, în înfățișarea înnoită de astăzi. Sfinxul de bronz, încruntat și înalt, al lui Paciurea, a plecat din colțul zidului dela miazăzi de unde te prindea deodată, drumeț întârziat, în ochii lui nemișcați și fioroși. Înăuntru s'au așezat alți proprietari, mai moderni, și au curățat locul. Florile de lumină ale lui Luchian și carele cu boi sau dorobanții de sat călări ai lui Grigorescu au plecat la Cluj.

Coperta

Cioflec însuș a ajuns o instituție, cu buget și custozi, într'o aripă de institut de studii clasice. Lumea merge repede.

Dacă ne-ar fi dat însă Cioflec ceva despre Andreescu, e sigur că ne-ar fi dat mai mult o viață, cu faptele ei de toată ziua și cu podoaba numai din când în când a creațiilor lui, ca niște ilustrații într'un text, și mai puțin o caracterizare și o analiză aproape tehnică, așa cum face d-l Oprescu. Stau dovadă despre această înțelegere a unei monografii asupra unui artist cele două volume strălucit ilustrate despre Grigorescu și Luchian. Ne-ar fi fost drag să auzim istoria cuiva care e mai mult o legendă. S'au împlinit tocmai cincizeci de ani de când a plecat dintre noi măcinat de boala galbenă a toamnei. Mai sunt câțiva bătrâni cari l-au cunoscut. Urmele vieții lui prin pu-

blicațiile timpului sunt puține și slabe. Dacă nu culegem acum ce-a mai rămas, nu vom mai fi în stare niciodată.

Știu că scoborisem de curând în Buzău. Orașul se întindea înaintea mea cu străzile lui drepte și cam pustii. Pe o strășină de casă, la doi pași de gară, își deschidea la răstimpuri o aripă neînchiptuit de largă un vultur, cine știe cum imblânzit și sălășluit acolo. El mărea încă singurătatea și puțin părăgina locurilor. Omul însuș, care se putea deda la asemenea îndeletniciri jupiteriene, era dintr'o lume cu vreme multă și fără prea strânsă legătură cu veacul plin de fierbere. Mă dusesem ca să cercetez o bibliotecă a liceului, care are nume, mi se pare, Hajdeu și se poate fâli că a dat întâia catedră de desen lui Andreescu. Omul însuș, un profesor firav și cu multă râvnă pentru carte, care mă ispitise acolo, a murit. E ca o moarte liniștită întinsă peste tot acest colț de visuri și de existențe răslețe.

Mi-aduc foarte bine aminte de un portret, care e numai o schiță, cu o tonalitate de rugină și de purpură obosită. Acelaș Andreescu, așa cum îl cunoaștem din portretele lui păstrate de Pinacoteca Statului și de Muzeul Toma Stelian, ne privește și din acel perete rece de școală, puțin cu o privire întoarsă sau dintr'o parte, de om care se desprinde și pleacă. Era de pe atunci postum. Nimic din luarea aminte sau din bucuria de viață a unui autoportret. O-oboasă fără durere, o slabă compătimire și o trecere pe gânduri prin poenele înflorite și prin ploaia de cioburi de curcubeu a pământului. Dedesubt, ca o mărturie, se vedeau câteva peisagii mici. Profesorii vorbeau cu oarecare evlavie. Aveau aici, ca niște icoane de altar scump și le arătau oaspeților cu mândrie și convingere. Poate că și Buzăul ar avea de destăinuit încă. Mă îndoesc dacă l-a întrebat cineva. Sunt incredințat însă că Cioflec ar fi poposit prin el, dacă n'a și făcut-o. Cine știe dacă manuscrisul lui, în care a țesut, ca la un gherghel înalt, pe Andreescu, are să mai vadă tiparul!

Trebuie să fim, deaceea, cu atât mai recunoscători d-lui G. Oprescu și acestui frumos Andreescu încadrat ca într'un chenar de jad. În canonul lui estetic. D-l G. Oprescu e ca o cisternă romană, care se umple încet, pic cu pic. Treci astăzi pe lângă ea și te depărtezi cu părerea că n'ai s'o vezi niciodată plină. Convingerile d-sale cer timp și mai ales fapte. Lumina de fulger, pe care ne așteptăm s'o aibă din contactul cu o operă de artă, nu se stârnește, sau e trecută prin tot felul de sticle lăptoase și slăbitoare. Dar într'o singură zi cisterna s'a umplut cu cea mai limpede dintre ape. Ea e semeață atunci de tot cerul pe care îl poate răsfrânge și de toți însetații pe cari îi poate potoli. Așa a fost ieri cu Petrașcu și așa e acum cu Andreescu. Rândul trecut a și mărturisit că pictorul la început nu-l interesase. Despre Andreescu n'o mai spune, dar trebuie să fie cu atât mai adevărat. Tocmai deaceea a izbutit să ne dea, și pentru unul și pentru altul, cele dintâi și niște foarte respectabile monografii. Nimănu-i poate dintre criticii și esteticienii noștri mai proaspeți de artă nu i se potrivește mai bine dictonul că geniul e răbdare, decât d-lui G. Oprescu.

Dau câteva rânduri din partea biografică a cărții. Traduc: « S'a născut la 15 Februarie 1851. Numele familiei lui era în adevăr Dobrescu, dar pictorul a fost înscris ca Andreescu în registrul de stare civilă, după numele tatălui, Andrei. E bine să se știe că învățătura începătoare i s'a dat într'un pension particular, ceea ce arăta la părinți, nu numai o bunăstare

deosebită, dar și dorința să-și înzestreze copilul cu o creștere îngrijită. Andreescu a continuat studiile la Liceul Sf. Sava, unde se mai găsește la 1868. În acest an părăsește cursurile, fără să le fi dus la capăt, ca să se înscrie la Școala de Arte Frumoase. E un elev sănguincios, dacă e să credem pe C. I. Stăncescu, unul dintre profesori, pentru că isprăvește numai în patru ani studiile pe care alții le făceau în cinci și e mai învățat decât colegii lui. El nu urmează, din fericire, clasele de pictură, ci numai pe cele de desen după natură, perspectivă, anatomie, estetică și istoria artei. În 1872 starea bănească a familiei lui se înrăutățește. Andreescu concurează la un post de profesor de caligrafie și desen la Gimnaziul din Buzău». Cei zece ani, cari urmează, sunt toată viața lui de artist, pe care soarta a vrut să i-o hotărască, Paris, Barbizon, impresionism, expoziția din Curtea bisericii Stavropoleos în 1882, ca un loc de mormânt.

Dar toate aceste întâmplări și zburcături e mai bine să fie urmărite deadreptul la d-l Oprescu. Fresca e întreagă și zguduitoare!

JOHN GALSWORTHY. — Iată că se apropie opt ani de când l-am cunoscut pe scriitorul englez John Galsworthy. Nu citisem încă nimic din el și nu mi-l închipuiam în niciun fel. Eram în întâiele mele zile londoneze, niște zile strălucite de Maiu, cu adevărate păduri de bujori înfloriți în toate culorile, în Kew Garden. Flămânzeam de viață engleză și o căutam în toate părțile. Și într'una din seri Beza m'a dus la o cină a P. E. N. Clubului.

Când am ajuns, într'o sală lungă de restaurant la etaj, grupuri, grupuri stăteau de vorbă, creșteau și se desfăceau. Într'un colț al mesei plină de cristaluri se frământa un domn îmbrăcat în haine de seară fără greș, spunând ceva, când la dreapta, când la stânga, răgușit, mai mult scurt, cu ochii albaștri, cu mustața de un galben copt bătând în roșu. — «Wells!» îmi șoptește însoțitorul meu. În mijlocul sălii, sub unul din marile candelabre ca sub un duș de lumină, se așezase un adevărat uriaș. Vecinii îl ascultau și izbucneau într'un râs cu explozii. Numai el vorbea mai departe liniștit, fără să ia parte, ca o recitare. Din când în când își potriveau ochelarii sau mișca un picior adăpostit într'o lărgime de pantalon că ar fi încăput în el Cromwell întreg, așa cum se vedea lângă Westminster Abbey, cu pălăria cu margini mari și cu pintenii lungi cu tot. «Chesterston!» mă lămurește aceeași călăuză. Și am trecut așa, căutând pe gazda acelei seri, ca să-i fiu înfățișat, pe dinaintea întregii literaturi engleze oontemporane, adesea cu figuri pe care le recunoșteam din fotografii sau din cărți, dar de multe ori și cu nume pe care nu le auzisem niciodată. Gazda acelei seri era John Galsworthy.

După aceea l-am mai văzut atât la Londra cât și aproape în fiecare an tot în alt oraș al Europei, la Bruxelles sau la Oslo, la Varșovia sau la Viena. M'am deprins cu apariția lui înaltă și dreaptă, cu vorba cumpătată și împăciuitoare. L-am cetit. În seara întâia știa de o revistă la care scriam, cu un orizont larg, «Ideea Europeană». Mai târziu putuserăm să vorbim și de alte lucruri românești. Se informa, după

Budapesta, unde congresul P. E. N. Cluburilor a fost pus la atât de grea încercare și bunul președinte trebuia să ni se arate pentru cea din urmă oară, se informa când vor putea scriitorii din toată lumea să se adune și la București? Scriitorii din toate țările păământului se vor putea strânge în capitala României, mai curând sau mai târziu, dar fără el. John Galsworthy ne-a părăsit pe neașteptate, cu tâmplele abia încununat de Premiul Nobel.

John Galsworthy într'un grup de scriitori, la mijloc: la stânga lui, Jules Romain și d-na Dawson Scott, la dreapta, Duhamel

Nu știu dacă trecuseră două săptămâni de când îmi răspunsese mulțumind la telegrama mea de felicitare. Mă gândisem chiar la întreprinderea de spaimă a unei «Forsythe Saga» în românește, romanul cuprinzător cât o lume, aparte, dărză și biruitoare, societatea de mijloc engleză, cu atâtea rădăcini în viață. Cred că am stat de vorbă și cu omul dela noi, care trebuia să se încingă la munca cea grea. Veți zice că astăzi cu atât mai mult trebuie să stăruim, pentru amintirea bătrânului prieten plecat pentru totdeauna dintre noi. Dar unde mai e dorința ca să-i facem o bucurie, gândul că întâiul volum avea să încapă în mâinile lui, amestecul lui viu în toată această punere la cale și împlinire treptată a ei, care, fără el, își pierde orice reazim? Răsfoesc numărul din Februarie al revistei P. E. N. Clubului englez, «P. E. N. News». Două pagini sunt acoperite de telegramele de părere de rău, așezate cinstit după alfabet. Intre Polonia și

Spania o întâlnesc și pe a României, și îmi recunosc textul trimis cu durere adevărată, într'o dimineață cu fulgi mari, cari începeau să aștearnă ca un giulgiu de uitare. O viață frumoasă și mândră se oprise în loc. Resorturile ei plesniseră deodată.

John Galsworthy s'a născut, cred, la 1867 și a învățat la Oxford ca să fie avocat. A desbrăcat însă curând toga, de

K. Storck de Th. Aman

dragul călătoriilor și al literaturii. Intr'un drum, într'adevăr englez, între Adelaida și Africa de Sud, a întâlnit pe Conrad, care dacă nu i-a dat un model literar, pe care l-a avut mai mult în Turgheniev și în Maupassant, i-a dat un îndemn la scris și o prietenie până la moarte, cel mai Englez dintre Englezi și acest polon britanizat. Romanul care îl descopere ca scriitor, după multe dibuiri, sub pseudonim, «Proprietarul» (Man of Property), e din 1906. Era întâiul din seria fericită «Forsyte Saga». Pe cel din urmă «Deșertul înflorit», îl dăduse la tipar cu puțin înainte de moarte. Ziua de 31 Ianuarie 1933 a pus capăt unei strălucite cariere literare.

Galsworthy era de mulți ani președinte al P. E. N. Clubului dela Londra și ca atare, președintele Federației P. E. N. Cluburilor din toată lumea. Greu ne putem închipui, toți căți l-am văzut la lucru, asociația aceasta de scriitori, fără omul de o vază recunoscută, cu un cumpăt fără pereche și pătruns de însemnătatea celor puse la cale. Nelipsit la ședințe sau la plimbările de cunoaștere, prin țara care ne poftise, el se pricepea ca nimeni altul și fără să se scoată în vedere, să spună cuvântul potrivit la locul potrivit, sau să dea cel mai frumos element de decor, fie la o recepție de rege, fie la o serbare populară. Il văd încă, privind cu un ochiu destul de îndepărtat valorile unei ședințe contradictorii, stăpân pe sine și hotărît să nu se amestece decât în ultimul moment. Atunci citea o lămurire sau o declarație cu fraze gândite, printre care scăpa grăunțe de umor. Zâmbeau chiar

cei mai îndârjiți și împăcau sau amănuu ciocnirile cu un an, pentru alt colț al Europei. Adunarea scăpase însă, fără zguduire, de vreo retragere sau dizolvare zgomotoasă.

Primise premiul Nobel, dar boala care-l slăbise, nu l-a mai iertat să se ducă în Decembrie la Stockholm. Ceeace a mai putut face a fost ca, din toate coroanele suedeze primite, să alcătuiască un fond ale cărui venituri să treacă P. E. N. Clubului. E vorba de vreo 250 de lire sterline anual. Oricât de însemnată ar fi suma, ceea ce trage mai mult în cumpănă e darul acesta total. Poate că legăturile făcute prin P. E. N. Club și-au avut și ele partea în repede răspândire pe tot pământul a operei lui Galsworthy și el n'a vrut să se lase îndatorat nici după moarte. Gândul a fost însă bun și mare. Numele lui în primejdie să pălească treptat, s'a aprins deodată și rămâne. Președintele nu mai e, dar continuă,

Comisia de cooperare intelectuală între popoare și-a pierdut pe unul din membrii subcomisiei pentru literatură. Ea îl va înlocui. Dar ce ne vom face noi, cari nu vom putea uita, când nu vom mai descoperi pe nicăeri făptura, cu care ne deprinseserăm și care ne dădea încredere? Mi-e frică de întâia întâlnire, fără el. Pământul fostei republici a Raguzei îl aștepta și îl așteptam și noi, iar John Galsworthy, de-acolo de unde e, nu mai poate mulțumi nici portul cu ziduri de cetate medievală și nici mulțimea solilor de artă alergați din toate unghiurile ca să-l înconjure din nou, cu acelaș inel multicolor al lui Saturn.

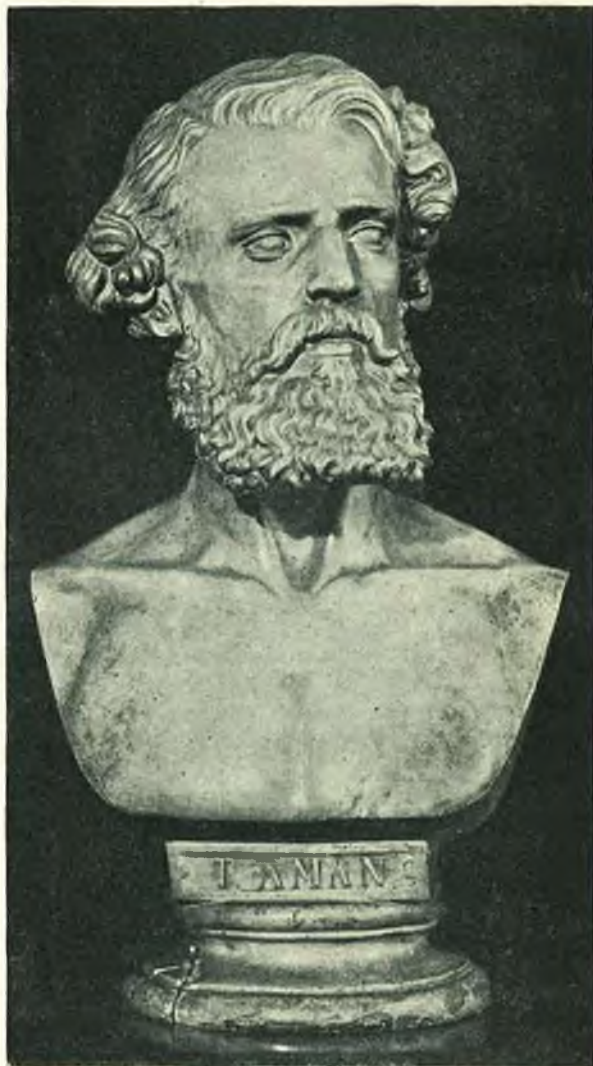
ROMANUL ROMÂNESC. — Literatura română se dezvoltă de 15 ani în zodia romanului. Pentru privitorul mai depărtat va fi ca și cum Români ar fi intrat în războiul lirici și ar fi ieșit din el epici. O cât de repede cercetare bibliografică descopere patruzeci de scriitori în viață de romane, dintre cari unii scot în fiecare an câte un volum și alții chiar câte două. Orice bibliotecă poate să se înzestreze astăzi cu o sută de romane românești, care să n'aibă mai mult de 10 ani vechime. Dintre acestea câteva au o strălucire de stele de întâia mărime. Niciodată până acum scrișul nostru n'a pus în linie atâția creatori în acelaș gen și n'a făurit într'un așa de scurt răstimp atâtea lucrări. Oricât de aspră va fi alegerea dela urmă, nimic nu va putea șterge impresia de înflorire tânără și îndrăznească a epocii în care ne găsim. Țara s'a îmbogățit cu toată această creație neasemanată. Puteau bunurile materiale să se macine și atâtea silințe să dea greș; sufletul a răsfrânt din el înaintea noastră această a doua lume de închipuire și de analiză. Cu ochii la ea ne simțim mai siguri. E o avuție mai mare decât cealaltă, și mai cuseamă mai trainică. Le-o datorăm scriitorilor, cari au știut în mijlocul dărămărilor de tot felul să-și clădească sistemele lor ideale ca niște cetăți pe culme, de pază și de călăuză.

Poate că e mai greu de lămurit și temeiul unei asemenea înfloriri. Acum un sfert de secol între schițele și nevellele nesfârșite care umpleau revistele și vitrinele, dojana abia cuteza să-și ridice glasul. Romanul nu se putea naște pentru că societatea românească, prea crudă și în necontenită prefacere, n'avea de unde să-i pună la îndemână materialul cuvenit. Așa, cel puțin, se zicea! Ca și cum tocmai starea ei de descumpănire și de căutare, cu tragedia lichidării, de-atâtea ori sângeroasă, a unui întreg trecut și cu ridicarea în pripă a

altor așezăminte și clase sociale, n'ar fi fost cum nu se poate mai nimerită să umple o adâncă și felurită frescă epică! Să ne gândim numai la acea explozie, împletită din bucurie plastică și din patimă descriptivă, care a făcut din Nicolae Filimon un înaintaș al romanului social românesc. « Ciocoi vechi și noi » ai lui stau astăzi scufundați pe trei sferturi în istoria literată, dar încărcătura e de preț și steagul de deasupra vorbește de țările de vis ale corăbierilor. Ei au fost încă destul de vii ca să ispitească pe doi scriitori de azi să-i pună în scenă și pe un public de altă urzeală socială, să-i urmărească. Să ne gândim mai ales la romanele lui Duiliu Zamfirescu, începând cu « Viața la țară », urmând cu « Tănase Scatiu » și revărsându-se în celelalte părți ale ciclului. E de altminteri întâia compoziție ciclică a literaturii epice românești. Ea prinde numai clipe din frământările celor douăzeci de ani de după războiul neatârării, deși avea ambiții mult mai mari, dar prin ele se străvăd și figuri scumpe, care vor fi reluate de alți scriitori. Iată pe Sașa, lumea nouă a unui băragan plâsmuit și moleșeala fatală puțin tolstoiană. Sunt acolo, cu toată înfrânarea voită a tratării și cu toată limba de o curățenie caligrafică, pagini de o mare frumusețe și de pildă încă și astăzi. « Viața la țară » e pentru romanul nostru clasic ceea ce « Făclia de Paște » pentru nuvelă. Ele trebuie mereu cetite, nu ca să fie imitate și nici chiar meditate, ci ca să imbete puțin cu mișcările lor de literatură compănită în toate părțile ei și stăpânită fără șovăială și fără emoție, dintr'un jeț înalt, de propriul ziditor. E multă artă pentru artă în ele, cu toți fiorii omenești care le incing. Iar după romanele romantice ale epocii eroice, după romanele realiste ale epocii junimiste, să ne gândim însfârșit la romanele sămănătoriste. Nimeni nu le-a încondeiat mai meșteșugit, acum cu trăsături sumare și mărețe istorice, acum cu punctări de durere și de umilință din viața mărunță provincială, ca Mihail Sadoveanu. Cavalcadele nebune din « Șoimii » mai răsună prin priveliștile fumurii ale Moldovei și înecarea înecată în desnădejde din « Floarea ofilită » și din « Insemnările lui Neculai Manea » mai mărește destui ochi în întuneric. Ele nu erau poate decât niște nuvele mai lungi și se mulțumeau prea ușor numai cu înjgheburile unei atmosfere, dar nu se găseau mai puțin pe acelaș drum de creștere epică. Fapt e că romanele aveau, fără ca romanul să se poată naște. Războiul ni l-a adus amestecat cu darurile lui săngerânde.

Întâia carte a acestei epoci a romanului românesc a fost « Ion » al lui Rebreanu. Să nu răsfoim recenziile și cronicile vremii, care jumătate înalță și jumătate tăgăduesc, ci să ne aducem aminte. A fost, după cucerirea politică a Ardealului, ca a doua cucerire, sufletească. Nu atât dragostea de pământ a Glanetașului și câte nelegiuiri a făptuit pentru ea, ne încânta, ci toată acea lume neașteptată, la un loc și devalma, firul, care cu toate ocolurile, nu se pierdea niciodată, pasul greu al scriitorului, care se auzea umblând prin tot romanul, fără ca el să se arate undeva. Rebreanu a povestit mi se pare că « Ion » a fost scris și era gata încă înainte de războiu. Bine că n'a apărut atunci! Chiar dacă nici un om cuminte n'ar putea stărui că, fără el, ceea ce i-a urmat ca la o chemare, nu s'ar fi întâmplat sau ar fi fost altfel, noi știm în tot cazul ce a fost. Rareori carte a apărut la timp mai potrivit și a stărnit mai multă luare aminte. Ardealul, cu in-

sușirile lui mai liniștite și mai pietroase, ne acoperea cu încă un val de daruri. Rebreanu a deschis atunci, fără să știe, poarta spre romanul celor cel puțin 39 de colegi, cari i-au călcat în urme minunați de ce cale li se arăta înainte de un om care nu păruse, după experiența dela « Convorbiri critice », că mai are ceva de spus. Au venit apoi, într'o încercare de învoire și de adâncire, care a fost a doua uimire a fenomenului Rebreanu: « Pădurea spânzuraților », roman din războiu, nu de războiu, cu cea mai zguduitoare zugrăvire a echivocului național austro-ungar și a sufletului românesc transilvănean încadrat în el; « Adam și Eva », cu mai multă literatură, atât în construcție, de călătorie prin istorie a unor apariții de metempsihoză și teosofie, cât și în scrisul mai

Th. Aman de K. Storck

înalt, și de aceea, cred, mai rece și mai nearticulat; « Ciuleandra », o problemă de ereditate patologică într'un mediu de conflict și de încercare de amalgamare de clase sociale românești; « Crăișorul », o întoarcere spre un ardelenism popular istoric; « Răscoala », o reluare a unui Ion colectiv,

descoperit dincoace de munți, cu schișarea părții a doua a unui triptic, din care a treia s'ar putea să fie în pregătire și să se întâmple mai strâns în jurul lui Titu Herdelea și a idealurilor literare ale generației.

Spătarul Mihail Cantacuzino

Alături de Rebreanu, cu toate că mai tânăr și mai năvalnic, a crescut treptat Cezar Petrescu, scriitor de douăzeci de volume în zece ani și care cel dintâi, într'o mare prefață de roman, ca un fel de manifest personal adresat veacului, și-a rostit gândul și liniile unui nou fel de comedie omenească balzaciană. Ceeace a realizat până astăzi îl arată oricând în stare și de atâtea ori vrednic. El a plecat din Moldova, sadovenizând puțin, și a ajuns, prin lărgirea grabnică a orizontului, la o împăcare de contraziceri și la o europenizare care fac din el romancierul modern de mare circulație, al României, cu trăsăturile de poezie lângă trăsăturile senzaționale, cu o menținere într'o atmosferă mijlocie, de unde furtivul omenesc se vede mai urât și stelele pâlpâie mai

curat, și cu ingenuncheri publicului, care dau mai multă suferință suspinului după visul de artă întrezărit și adorat la început. «Intunecare» e un studiu de o mare putere și mai cu seamă de o aleasă frumusețe epizodică, un fel de răspuns cu lumea dela noi și preocupările generației din jurul războiului celui mare, pe care scriitorul de dincoace, orășenizat în mare parte, îl dădea scriitorului de dincolo, rămas țaran grănicer, din «Pădurea Spânzuraților», cu valurile ei de sănătate, de credință și de jertfă. «Simfonia fantastică» e ca o măsurare de puteri pe alt plan, cu «Ciuleandra»; «Comoara Regelui Dromichet» cu «Ton». «Calea Victoriei» și «Baletul mecanic», «Greta Garbo» și «Plecat fără adresă», sunt alte, numai popasuri pe acelaș drum, cu un amestec măestrit, pe care acum îl cunoaștem, de anchetă și de fapt trăit, cu fantasmagoria și simplificările căutate ale meșterului de jucării. În acești zece ani Rebreanu și Cezar Petrescu au trimis împreună pe piață un sfert de milion de volume și au făcut astfel creșterea pentru roman a publicului mai mult decât toți ceilalți scriitori români la un loc. Oricât de deosebiți, ei sunt căpitanii luptei, care a fost câștigată, pentru îmbrățișarea de România cea nouă a literaturii băștinașe. Formația a fost cea mai grea și menită să izbească închipuirile, aceea a romanului.

În acelaș timp, Mihail Sadoveanu își urma liniștit cursul, cu izvoarele la 1900 și în sămănătorism. Cele trei mari romane ale lui de după războiu, în trei domenii deosebite, arată lîmpele atât însușirile de temelie, cu care a pornit, cât și toată strălucirea lor, atunci când sunt adâncite și înfrumusețate. Sadoveanu, cu marea lui înzestrare formală și catifelatul lui lirism nu poate fi niciodată nou față de sine însuș, și e mereu nou față de ceilalți. De-aici, poate, greșita părere de monocrom sau de monocord, la un artist care colorează și umple de sunete depărtate, ca de corn romantic, sufletele. Toți au ceva dela el, chiar cei care-l ignorează, pentru că sunt cu totul deosebiți sau se ridică din altă vreme. În schimb, vechimea lui Sadoveanu e și o urmare a neinfluențabilității lui, fie din închidere și mulțumire cu sine, fie din lipsă de rezonanță. Stejarul din Orhei, de care scriitorul amintea, mi se pare, în cuvântarea de recepție dela Academia Română, nu este numai o imagină obișnuită. El crește din sine și e mereu la fel cu sine însuș, fără negreli tragice de brad, nici palori leșinate de măslin evanghelic, numai cu jocul trecător al umbrelor și luminilor, care alcătuiesc istoria unei zile. Cele trei mari romane sunt «Zodia cancelului», pentru înțelegerea motivului istoric, «Venea o moară pe Siret», pentru înțelegerea orizontului social, și «Balta-gul», pentru înțelegerea Moldovei și a moldovenismului, nu din adânc de veacuri, ci peste veacuri. Ele pot fi întâlnite, la o mai deaproape căutare, în creațiile de tinerete și de întâe bărbăție, dar aici cu toată stăpânirea și ușurința de mînuire a mijloacelor, de scriitor ajuns și deplin realizat.

Între Sadoveanu și Cezar Petrescu s'a strecurat ca o tulpină după soare, care a înflorit cu nenumărate și înmiresmate flori, solul acesta al primăverii romanului românesc, Ionel Teodoreanu, cu preocupări formale și lirice întrecând pe maestru și cu o dragoste de anecdotă, de fapt divers și de pulbere a amănuntelor, lăsând în urmă pe al doilea romancier, în acelaș timp mare gazetar. Nici un scriitor n'a cunoscut la noi faima de peste noapte, unită cu o adevărată

dragoste frenetică din partea cetitorilor, care au întâmpinat pe autorul «Medelenilor». Ele au fost destule ca să întreție și «Balul Mascat» și «Fata din Zlataust», cele două romane următoare, care nu puteau, la așa de scurt răstimp, să ducă mai departe ciclul dintâi. Dacă ar fi fost mai bune, n'ar fi fost recunoscute, iar dacă erau staționare sau mai slabe nimeni nu s'ar fi învoit s'o spună, ca să nu se sfărâme farmecul cel mare și ne pus în cumpănă dela început. Ionel Teodoreanu rămâne încă prins în firele de mătase ale Medelenilor. Liricii au însă puteri nesfârșite, dacă nu plastice, la care frământă din greu temperamentele cu deosebire epice, dar sentimentale și de atmosferă. Ionel Teodoreanu e în drumurile mari ale romanului, cu tinerețea lui ca un catarg. Cine știe ce încărcătură scumpă a pornit spre porturile noastre în așteptare!

Trebue să mă opresc însă la un nou venit în roman, care părea făcut pentru oricare alt gen literar afară de acesta. Eseist aproape filolog, prin începuturi, dramaturg dela cronica săptămânală până la «Suflete tari», «Act venețian» și «Danton», poet cu ritm svâcnit de senzație tare, mai apoi, apariție miniaturizată în mozaic blond, țepos, dar zâmbitor, prin literatura și viața românească a celei mai pline de curiozitate Capitale, Camil Petrescu a dat drumul, unul după altul, la cele două romane ale lui, în câte două volume fiecare, ieri «Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de războiu» și astăzi «Patul lui Procust», ca la două rachete în întuneric pe un câmp de bătălie. Lupta în jurul romanului e deschisă. Ea trebuia să izbucnească aici, în lagărul intelectualist și constructivist, unde genurile literare nu pătrund decât ca să fie supuse unui proces de disocieri și analize, de cele mai multe ori sceptice și desamăgite. Suntem în turnul din Sighișoara, în odaia alchimistului din literatura română. Totul poate fi aur și totul înșelare. Simțurile trebue ascuțite și ținute în frâu. Proustism, gidism, freudism, magism, indianism își clatină pe perete lumina efemeră, care poate fi însă și aevea, cu mișcări oboșite sau cu salturi primitive, acum înecată în destrămări pufoase și acum turnată în închegări de bronz avântat. Figurile care trec sunt mai cu seamă femei, femei, femei, pentru viața lor de nervi, de intuiție fără de mijlocire și de desnădejde patetică. Bărbații sunt numai ochiuri de oglindă călătoare, care răsfrâng, sau puteri de viscol care tulbură, pentru experiență, apele și sensibilitățile. Compoziția e roman, dar poate fi și altceva, mai puțin sau mai mult, autobiografii fanteziste, capitole de psihologie experimentală, fragmente de cronici sau de discuții, în care intri fără introducere și din care ieși fără încheiere. E frumos, măreț și zadarnic, ca o ploaie de stele într'o noapte de vară.

Ar trebui poate să mă opresc mai mult la scriitorii iubiți, cum e Gala Galaction, cu scrisul lui sonor, de bună marcă și ars de patimi nobile, dacă ar fi iertat să se spună așa, cum e și omul, cu ciudatul caz de conștiință al «Roxanei» și cu acea transpunere a lui Nathan der Weise în Teleroman, din «Papucii lui Mahmud»; să merg până la Jean Bart, care după fragmentele de roman din «Datorii uitate» și din «Prințesa Bibița» s'a hotărât să ne dea un adevărat roman al mării, cel dintâi în acest înțeles, din literatura românească, «Europolis», care stă să iasă și din care am citit capitole răslețe prin reviste; să întârziu la Constantin Stere, pe lângă toată acea

lume românească de pe la Soroca, bătută statornic și cu imbiere seculară de valul rusesc, din «Smaragda Teodorovna» sau din «Copilăria și adolescența lui Vania Răutu», «Lutul» și «Hotarul», până în fundul Taigei siberiene; să mă amestec între prieteni și cunoscuți, ca Lascarov Moldovanu, Marcu Beza, Gib Mihăescu, Damian Stănoiu, Agârbiceanu, Matei Ion Caragiale, Ion Minulescu, Demetru Teodorescu, Pora, Corneliu Moldovanu, Demetrius, Victor Eftimiu, Popescu-Telega, Dessila, Ionel Jianu, Bilciurescu, G. M. Vlădescu, Mihail Dragomirescu; sau mai depărtați, ca Ardeleanu, George Zamfirescu, Teodorescu Branște, Aderca, Eugen Goga, Ludovic Dauș, Eugen Lovinescu, Eugen Speranția, Sergiu Dan, Peltz, Ion Călugăru, Relgis; sau între

Domnița Bălașa

scriitoare, ca Hortensia Papadat Bengescu, Yvonne Stahl, Lucia Mantu, Aida Vrioni, Sarina Cassvan, Irina Lecca; sau între tineri și noi sosiți, ca Horia Oprescu, Fântăneru, Ioachimescu, Romulus Dianu, Mihail Sebastian, Mircea Eliade,

George Călinescu. Însă, chiar numai înșirându-i, cu singură muzica numelui lor, care deșteaptă amintirea atâtor pagini frumoase, se vede că nu ne e îngăduit să stăruim. Ar fi nevoie de mai mult decât de caracterizări în trecut. E aici nu numai literatura care și-a dat roadele și și-a împărțit tainele, dar și toată literatura plină de întrebări a viitorului apropiat.

Protopopul Tudor

Romanul românesc apare la capătul acestei rezezi treceri prin el, plin de bogăție și de putințe. La o clasificare pe școli, iată realismul cu atâția reprezentanți puternici și convinși, iată neoromantismul, autobiografic, memorialist și descriptiv, fermecat de sine și fermecând pe ceilalți, iată psihologismul și intelectualismul, mândru, ascuțit și selenar. La o clasificare pe caractere etnice, iată romanul ardelean, bucuros de fapte și de probleme sociale, romanul moldovenesc, îndrăgostit de artă formală, de viață cu datini, de cronici și de folklor, și romanul muntenesc sau mai bine, bucureștean, muncit de probleme individuale, de îndrăsneli de rostire și de o formulă de contopire a idealului literar ardelean cu idealul literar moldovenesc. Oamenii de cercetare își pot încorda atențiile și cetitorii pot să se apropie. Interesul pentru roman, captat de sistemul de publicitate contemporan, a dus la o întreagă întreprindere de traduceri în alte limbi. El a dus deopotrivă la prelucrări în alte genuri sau arte, dramatice sau cinematografice. Orice curiozitate poate fi

mulțumită, chiar și aceea de critică și de urmărire a încercărilor de ieșire din sine și din propriile putințe sau a pozițiilor neizbutite.

De multă vreme, din zilele descoperirii, cu o bucurie aproape copilărească, a limbii românești ca unealtă de scris literar în întâia jumătate a secolului trecut, literatura noastră n'a creat cu mai multă încredere și putere. Tot materialul prefacerilor naționale și sociale, clase care se năruiau și pături de populație noui care se apropiu buimăcite ca de o lumină în noapte, personalități covârșitoare sau aventuriere, crize morale sau financiare, suspine ale naturilor lirice abătute din drum, ambiții personale și misionariat literar au intrat în aceste tipare, tăiate pe măsura lor, și au dat naștere noului roman românesc. În afară de problemă curat literară, el înaintea în întâiul plan cu acest înțeles neprevăzut și, poate, supraordonat. Ca atare și mărginit la această decadă, romanul românesc își va păstra nealterată însemnătatea, în ciuda oricărei controversă de valori în sine, dacă nu cumva, prin trecerea vremii, nu și-o va crește încă.

ARTIȘTI DE IERI. — Bucureștiul, în ciuda înoirilor, mai poate să arate colțuri care să aducă aminte că are un trecut. Nu mă gândesc atât la mănăstiri și biserici, pe care sfințenia lor le-a apărât. Ele se înșiră cele mai multe pe Dâmbovița, când pe un mal, când pe altul, ca niște străjeri cu privirea în josul și în susul apei, Cotroceni, Mihai-Vodă, Antim, Mitropolia, Radu-Vodă, Curtea Arsă, Ilie Gorgani. Mi-e gândul mai încoace.

Avem un sculptor vechiu, poate cel dintâiu, care face trecerea dela creștătorul în lemn al satului până la arta cultă

Mormântul dela Teiu
al generalului Solomon

a cioplitului păgânesc. Pictura se putea desvolta la noi mai ușor, pentru că avea îndărătul ei zugrăvirea, cu datini sfinte, a bi-

sericilor. Așezarea ctitorilor, cu toată casa lor și în strălucite boiuri, pe peretele dela intrare, deprinsese cu portretul. Sculptura speria. Întâii noștri pictori s'au desfăcut firesc dintre zugravii de biserici. Meșterul Nicu a plecat dela icoane desfăcute la bălciuri, dela mănăstirile, amândouă de maici, care parcă-i îmblânzesc și feminizează sufletul pentru mai târziu, Zamfira și Agapia, ca să ajungă la Barbizon și la Câmpina, pictorul Grigorescu. Sculptorul ne-a venit din altă țară. Vreau să scriu câteva rânduri despre el. E Karl Storck. Nu peste mult, într'un sfârșit de Martie, se vor împlini cincizeci de ani de când nu mai e printre noi. O privire asupra vieții lui înseamnă aducerea din trecut a unui frumos capitol din istoria sculpturii românești. S'o încercăm.

Karl Storck ne-a venit din Germania, la vârsta de 23 de ani, în 1849. Se născuse la Hanau, oraș de argintari și de giuvaergii, și deprinsese de mic meșteșugul acesta subțire. La 20 de ani a plecat de-acasă, ca un adevărat lucrător de breaslă medieval, și a ajuns la Paris. Revoluția din Iulie l-a pus, după zece luni, pe drumuri. Drumurile l-au dus acasă. Dar după puțin a pornit din nou. Il chemase ca cizelor casa Resch din București și n'a pregetat să treacă prin Austria plină de tulburări ca să coboare într'o zi caldă de primăvară în ulița Mogoșoaiei. A fost câțva timp ceea ce se pregătise dela început să fie, ciocănar și dăltuitor de aur. Mai târziu, artistul mai îndrăzneț din el a vrut altceva. Și iată-l modelator de ornamente în atelierul de sculptură decorativă al lui Georg Fles, descălecat și el în capitala Valahiei din Hamburg-Altona. Bucureștiul se înouă și avea nevoie de meșteșugul decoratorilor. A stat aici ca tovarăș și coproprietar până în

Femeie torcând, teracotă

1855, când și-a deschis atelier propriu. A doua criză de drumetie din cariera lui se apropiase.

În Maiu 1857 Karl Storck e într'un vapor care sue Du-

nărea, imbarcat cu toată familia lui. Dela Viena se așază în diligență și nu se oprește decât în München, orașul de artă, ca să se înscrie și să lucreze trei semestre la Academia Regală de Arte frumoase. Bucureștiul îl cheamă însă îndărăt și la 1858, prin Decemvrie, se întoarce, ca să rămână pentru totdeauna și să ajungă sculptorul pe care îl cunoaștem.

Atunci face bustul lui Schiller, cerut de Comunitatea evan-

C. A. Rosetti bronz

ghelică, și rând pe rând busturile pictorului Aman, care în schimb îi lucrează portretul, ale lui Mihai-Viteazul și Ștefan cel Mare, al Prințului Ghica, așezat la Pantelimon, al Domnitorului Cuza și al Domniței Elena și figurile clasice păzite de cei doi grifoni, de pe frontonul Universității din București. Toate acestea nu-i ajung și în 1864 înființează pe lângă atelierul de sculptură în ghips și piatră din strada Fântânei, o secție de sculptură în lemn. De-aici a ieșit mobilierul în stil gotic și bizantin al mănăstirii și bisericilor Viforâta, Ghighiu, Antim și Nicolae-Șelari. În același an îi murea întâia soție, dela care nu i-a rămas decât un băiat, Carol, născut în 1854 și sculptor mai târziu el însuș. Curtea lui se umple de marmoră de Carrara, la îndemnul unui sculptor în piatră, abia picat din Italia, Ipolito Lepri.

Cine cercetează Muzeul nostru de artă bisericească se oprește mult timp înaintea miniaturii în lemn, destul de mare și lucrată cu o mîgală fără pereche, a Bisericii episco-

pale dela Curtea-de-Argeș, care ni s'a putut păstra astfel în înfățișarea dinaintea restaurării lui Lecomte du Noüy. Artistul a cioplit-o din teiu și din mesteacăn, după planuri și desene luate pe loc, pentru Expoziția internațională din 1887, care a pus ca o apoteoză ultimă asupra domniei lui Napoleon al III-lea, pândită de apropiatele dezastre. Ca și peste figurile clasice din piatră de Rusciuc ale frontonului clădirii univer-

Tărăncă pe uliță

sitate a lui Alexandru Orăscu, și spre durerea artistului, pensule nepricepute au tras un strat de vâpșea, aici mai și colorând după trebuință. Pentru acelaș prilej, Stork a lucrat dintr'o singură lespede de sare un bust al Domnitorului Carol, care, pentru o mai bună asemănare, i-a venit în atelier la mai multe ședințe, precum și un bust al Împăratului, în care scop s'a trimes dela Paris un bust de ghips, ca model. Era atunci profesor de sculptură la de curând înființata Școală de Belle Arte din București, plămădită de câțiva artiști tineri și însufleșiți în atelierul lui Theodor Aman, și chemată la viață oficială, prin stăruințele lor, de Ministrul Instrucției Publice dela 1864, Niculae Crețulescu. În acelaș timp și în acelaș cerc s'a făcut, cu un regulament special, întâiul Salon oficial de pictură, sculptură și arhitectură al artiștilor în viață. Școală și Salon Oficial trebuie să se pregătească de sărbătorirea a șaptezeci de ani de viață. O expoziție retrospectivă, îngrijită și prezintată de titularii de astăzi ai catedrelor de sculptură față de întâiul lor înaintaș, ar fi foarte nimerită, atât pentru amintirea lui cât și pentru creșterea publicului în iubirea așezămintelor noastre de artă și a istoriei lor.

Impodobirea ciudată, cu motive roșii de pământ ars a casei pictorului Aman, Muzeul astăzi cu acelaș nume din București, se datorește unui episod din viața de artist, cu multe

încrângături spre tehnică și aplicări practice, a lui Storck. Se răsfrângeau în aceasta, nu numai amintirile și îndemmurile începutului, dar și trebuințele de toată ziua ale unei gospodării, care se refăcuse. Storck se căsătorise a doua oară și avea copii din belșug. Din nouă câți au fost cu toții, șapte sunt în viață și unul, Fritz Storck, duce mai departe și arta părintelui și rosturile lui profesoriale, la aceeaș școală, înfăptuită în parte prin silințele și trecerea celui dintâi Storck. Suntem aici în fața unei adevărate familii de artiști din tată în fiu, în aceeaș ramură, cum nu cunoaștem obișnuit decât din istoria artei și a meșteșugurilor în Italia și în Germania.

Veniseră prin 1868 la București niște teracotiști sobari austriaci, cari voiau să împământenească între noi sobele de faianță și decorarea caselor cu motive de teracotă. Întâiul lor drum a fost la Storck, de unde au ieșit cu planurile întâie fabricii de teracotă din România. Casele mai vechi împodobite cu acest fel de ornamente au să li-l mulțumească ei și spiritului întreprinzător al artistului.

Anul 1869 însemnează o mare dată în cariera lui Storck. Era în vârstă de 43 de ani și făcuse dovada înzestrării și hărniciei lui, dar prilejul să apară tuturor, într'o operă netăgăduită, drept ceea ce năzuia, nu i se dăduse încă. Acest prilej a fost monumentul spătarului Mihail Cantacuzino, ctitorul biseriței și spitalului Colțea, încredințat lui de Eforie. E marmora albă a marelui boer cu înfățișare domnească, pe care privitorul o vede la o parte de lume, în mijlocul creațiilor iubirii lui de Dumnezeu și de oameni. Altădată, alături, se ridica și turnul de cetate al Colții, contimporan prin zidire cu Spătarul și făcându-l să se simtă mai puțin anacronic. Astăzi turnul a căzut și statuia crește dintre coloane noi și vechi și din verdeață, în parcul studenților și al bolnavilor, cu o viață a ei, cu totul aparte față de a statuiilor dăruite anonimatului răscrucilor. Aceeaș

Copilul cu găscă

discreție, care a păgubit poate puțin faimei artistului, înconjură și celelalte mari lucrări ale lui. Alții au avut mai mare noroc și s'au găsit în drumul și în gura trecătorilor; el a avut mai multă adâncime și apropiere, care îl fac mai scump câtorva sau îl desființează chiar, făcând să trăiască numai opera, fără legătură cu omul și cu timpul, ci numai cu spațiul. E o soartă, pe care dacă de obicei artiștii nu și-o

doresc, arta și-o visează, când privește din parcuri cu bărbia rezemată în palmă plimbarea stelelor pe luciul unui lac. Artistul e numai un mediu de transmitere, coarda care cântă.

Lucrările intermediare, cu care artistul pătrunde în Palat, în Academia Română, în Parlament și în cimitire, sunt nenumărate, Domnitorul Carol I, Doamna Elisabeta, Domnița Maria, Domnitorul Cuza, Doamna Elena, Domnitorul Grigore Ghica, de care se leagă răpirea Bucovinei, Mitropolitul Calinic Miclescu, Barbu Catargiu, Costache Negri, Cogălniceanu, Costaforu, Panu, Steriade, C. A. Rosetti, Năsturel Herescu, mormântul Aman din Craiova, mormântul generalului Solomon dela Biserica Ghiculeștilor, dela Teiu. Viața noastră publică, la fel cu istoria artei statuare în România, întâlnește pretutindeni mărturiile trecerii printru noi ale lui Storck bătrânul, în neprețuite documente sau într'un capitol frumos de început și de înflorire a sculpturii pământului. Firul nu se rupe. Sculptorul Georgescu e unul din elevii întâiului profesor al Școlii de Belle Arte. Gheorghe Lazăr din fața Universității albește marmorean sub umbra vulturului din fronton. Profesor și elev își stau față în față. Trecătorul să-și ridice privirea la darul mâinilor lor binecuvântate și să-și aducă aminte.

Lucrările mari urmează, punând popasuri de frumusețe în viața artistului, în cei din urmă zece ani ai ei. Iată, compoziția patetică a singurului copil al perechei domnești, culcat într'un pat de marmură, în mausoleul din Parcul Cotroceni; Mama răniților, aplecată în mila ei femeiască și voevodată asupra suferințelor unui soldat lovit de glonț, și adăpostită astăzi într'o sală de Palat; Domnița Bălașa, cerută de Eforia Așezămintelor Brâncovenesti, și care își arată mărirea aproape Marietereziană, strânsă în paftale de argint și cu hrisovul bisericii în mână, în grădina cu pomi de pădure de pe malul Dâmboviței; Ana Davilla, cu capul înfășurat în maramă, călăuzind o orfană, de piatră ca și ea, pe cărările sufletului, din curtea Azilului Elena Doamna, năvălită de pasul și de râsul fetelor, ca o zilnică adorare; Protopopul Tudor, întemeietorul școlii profesionale din Calea Călărășilor, dată în lucru de primarul Pache Protopopescu în 1883, și care, cu brațul lui drept întins înainte cu toată mână largă a hainei preotești, umple de gânduri bune și de sfințenie; biserica dela Grivița, din acelaș an, în amintirea celor căzuți la porțile Plevnei și unde astăzi se roagă deavala Români și Bulgari, cei dintâi la prilejuri, iar ceilalți în toate zilele de slujbă; stâlpii dela Smârdan și Rahova, înalți de 9 metri, cu o Românie de bronz deasupra din cari n'am mai văzut decât sfărâmaturi pe câmp. Bulgarii, dacă ar vrea să dea o dovadă de omenie și de bunăvecinătate, ar trebui să ridice din nou aceste monumente ale morților, aruncate în aer cu dinamică în ziua declarării războiului. Se poate zice că Storck a luat și el parte la lupte și a suferit în ele, la 30 ani după ce se dusese într'o lume mai senină.

Alături de aceste creații monumentale se înșiră micile teracote, pline de gingășie. Ele pun pe Storck în rând cu Alecsandri, Aman și Grigorescu, idilic, subțire și prolific. Femeia care toarce și mai departe, deși cineva cunoscut, pe care nu se mai întoarce să-l vadă, i-a pus o mână pe braț;

fata care se duce cu o tavă la cuptor, gândind la ceva și parcă de aceea călcând din piatră în piatră, ca într'o apă; femeia în zeghe întoarsă, așezată, care-i face jucărie copilului înfășat, strâns la sân; băiatul cu o căciulă cât o oae, care-și ferește gâsca din brațe de un purceluș guițător cu jujău; toate dau grupuri cu multă mișcare și cu o concentrare de visător. Sunt numai jucării de etajeră, dar priviți ochii buni

Mamă

întorși către noi, ai portretului lui Aman, și veți înțelege mai mult.

Anii au trecut. Ne despart de 1887, rânduri de oameni și schimbări neînchipuite, în lumea largă și la noi. Artă a îndrăsnit de atunci nespuse și a cunoscut înălțări și înfrângeri de care, de unele și de altele, se credea că anevoe își va mai veni în fire. Dela demnitătea liniei și îmbrățișarea sărbătorească a stilului clasic și dela dulceața întâilor călătorii prin real cu ochi de pastorală, am mers. Intre noi și Storck sunt toate aceste valuri de vremi. Dar trebuie să ne fie drag uneori să-l căutăm, în firida lui de istorie, pe nedrept uitată, pentru viața minunată, pentru faptele lui de marmoră și de pământ ars, pentru visul de frumusețe, pe care le-a pus ca un dar înaintea societății eroice românești, dintre 1857 și 1887. A trăit împreună cu cei mai mari ai noștri și a umplut, alături de ei, cu licăriri de nemurire niște ani fără asemănare ai Românilor. Faceți o plimbare prin grădini și prin curți ferite. Storck vă va arăta într'o vedenie de tragedii brâncovenesti, pe mândrul Spătar sau pe Domnița Bălașa, fărăme din cel mai bun București păstrate de dalta lui, lecții de artă, pași de muncă și de avânt. El ne învață și ne zâmbește cu față de trecut. Să-l căutăm: stând de vorbă cu el stăm de vorbă cu acel trecut.

EXPOZIȚII DE ARTĂ. — Cele trei săli, către care se îndreaptă mai cu seamă pictorii și sculptorii noștri astăzi, Dalles, Ateneul Român, Ileana (Cartea Românească), și-au gătit de trei luni pereții cu tot ce are mai deosebit arta

D na Delavrancea, bronz de *Milița Pătrașcu*

plastică românească. A fost într'adevăr ca o întrecere și o uimire din iubire.

Au apărut artiștii cari se soresc sub alte latitudini și nu fac expoziții decât rar. Iser s'a întors dela Paris și a adus cu înfățișarea lui, înaltă, rece și nemlădioasă, o bănuială yankee în neastâmpărul și sclipirea de spirit băstinașe. Avea lucrări noi, în stilul și culoarea știută, dar cu o strălucire sigură și mândră a mijloacelor. Turcoaicele s'au ivit din nou și s'au ivit alături de ele, Spaniolele, cu pieptănătura lor ca o aureolă, ferestre cu nuduri în papuci, colțuri de parc, vederi, într'o lumină africană, din Piața Mare, cu Hotelul Dacia și gura plină de basmale fluturate dela Bazaca. Toată sala era covârșită de Dansatoarele aproape goale, într'un cadru neverosimil de verdeață, de Nudul pus pe roșu crud, întrerupt numai de smalțul verde al unui borcan cu pensule, și de Cadâna rezemată într'un cot, numai atât ca să i se simtă jocul osaturii și să izbucnească, la o căscare a ilicului, care

mai mult descoperea decât acoperea sâni, căptușeala roșie, ca o învăpăiere de patimă în perspectivă. Desenator mai mult decât colorist, judecând după amintirea care se păstrează, totdeauna mai mult de linie și de punere în scenă, decât de jocuri de lumină și de degradare a nuanțelor. Era caracteristic, adică puternic și în culori neutre, autoportretul. Au fost și Olteni cu găini de vânzare sau Ardeleni, ca niște legionari întorși dela fabrică din America, tratați exotic. O guașă, pe un fond de sineală, se găsește, reproducută în culori, în numărul de față al revistei. Priviți, pentru siguranța meșteșugului și viața albului, cutele cămășii groase de in, țesute la război de casă, a « boresei », iar pentru expresie, gura încrățită și căutătura încordată din ochi fără sprâncene, a bărbatului, așezat la spate într'o perspectivă suitoare de basorelief. E ceva între artă și document, tratat iute și fără simpatie, ca o răsfrângere care ia nevinovăția unei suprafețe primăvăratice de apă. Seamănă cu o ilustrație de campanie monografică de sat a Institutului Social Român. Are de aceea, în schimb, toate însușirile unei prinderi într'o clipă de aspect sufletesc. Iar într'o zi Iser a pierit, pentru alți trei, patru ani, în lumea de unde ne venise încărcat de frumuseți. Oamenii l-au primit cu înțelegere. Cele mai multe lucrări au fost luate de cunoscători. Ministerul Instrucției, Cultelor

Vasile Pârvan, bronz de *Milița Pătrașcu*

și Artelor a oprit două bucăți, dintre care una mare, de pinacotecă.

Intre « Criterion », organizat și în forma plastică, de o artă gândită și îndrăzneală, « Grupul Nostru », cu o neașteptată

frăgezime și varietate, și aproape în același timp cu Expoziția celor Patru, plină de culoare și de monumentalitate ofensivă, am avut ca un fel de Salon al celor Două, Expoziția Miliței Pătrașcu și Mericăi Râmnicănu. Pereții erau acoperiți de acuarelele și uleiurile pictoriței, iar spațiul propriu zis, distribuit în alei și în piețe de pedestalele cu pământuri arse, granituri și bronzuri, fusese luat în stăpânire întreg de sculptoriță.

Milița Pătrașcu a dat mai cu seamă portrete. Poate că avea nevoie de ele, și artista și publicul. Tendința spre compoziție nu lipsea nici de aici. Ar fi fost greu și ar fi păcat, pentru că ea răsfrânge tot ce are mai nou și mai tare mâna aceasta cu degete lungi și câteodată de o nervozitate aproape osoasă. Era un bronz chiar în mijlocul sălii, în jurul căruia parcă trebuiau să se așeze și să graviteze celelalte lucrări. Dimensiunile erau scăzute, dar gândul scăpa în monumentalitate. Infățișa o femeie goală, făcută aproape din două bucăți, dar cu o unitate lăuntrică hotărâtă. Nu mai știu ce nume poartă, poate Duhul sau Puterea sau Visul Pământului, poate altceva. Partea de jos se proptea, grea și groasă, în țărână, plămădită din ea și încă nedeplin diferențiată. Labele picioarelor erau peste măsură de late, țărloaele otova, genunchii mari, pulpele ciolănoase, soldurile puternice. Iar ceea ce se rezema pe această cherestea tehnică, ținută de încheeturi pe potrivă,

se ascundea sau se adâncea ca dintr'un cadru anume. Compoziție erau și grupul turtit de marmură al Ledei, zgârierile stridente și strepezite în plăcile de granit, cu cei doi cai rezemați unul de altul sub o lună de copil și o lungă deșirare

Leda cu lebăda, marmură de Milița Pătrașcu

de stele sau cu oaia cu lână mișoasă, sau cu secerătoarea măreață între spice, compoziție, bazo-relieful de bronz al lui Pârvan, cu tot fundul lui hieratic de arheologie antropomorfică. Intre ele însă capetele, nu capete de studiu fanteziste,

Cioban mulgând, granit de Milița Pătrașcu

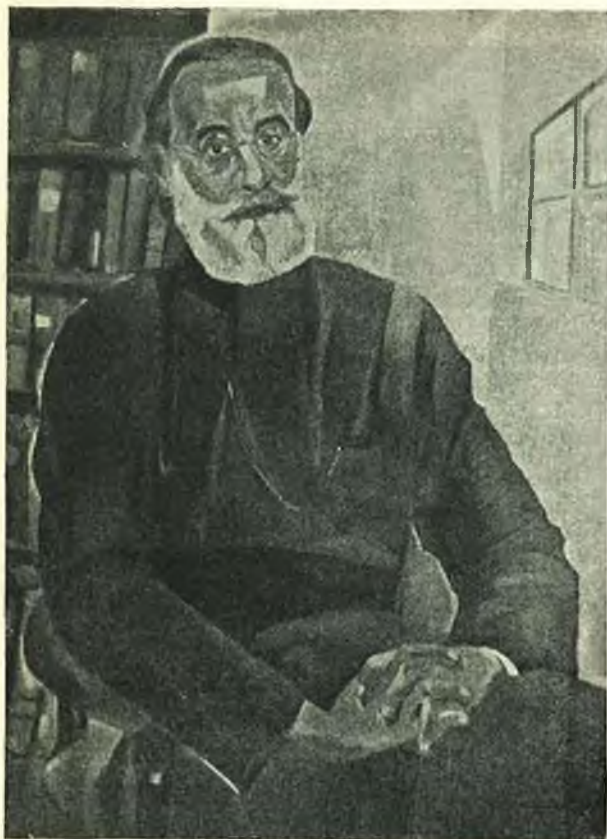
era un bust feciorelnic, abia împoncișat de doi săni mici, tari și sfârscuiți, două brațe ridicate peste cap ca o ghirlandă, dintre care fața tânără, nevinovată și uimită de tot ce vede,

Cai sub lună, granit de Milița Pătrașcu

ci niște portrete care în ciuda spiritualizării, urmăreau cu un realism și cu o asemănare controlabilă, domneau, răscoleau, câștigau. Iată doamna Delavrancea, aproape clasică,

Maria Sadova, aproape rococo! Artista e ferită de lăsarile în voie, care pot duce oriunde, iar publicul capătă încredere și caută să înțeleagă până și încercările care nu sunt pentru el.

Părintele N. Popescu, ulei de Merica Râmniceanu

Merica Râmniceanu a adus din călătoria ei italiană acvarele de apă și de soare, proaspete și vesele. Bărcile pescărești cu pânze înalte trec prin fund aruncând câte o umbră pe case. Uleiurile sunt mai dense prin colorit și mai aspre prin linie. Tăria și a lor sunt portretele: părintele N. Popescu, primul Dobrescu, cei doi copii.

HELICONUL ARDELEAN. — De șase ani iese la Cluj o revistă unghurească «Heliconul Ardelean», care ar fi mai greu de înțeles, și ca nume și ca alcătuire, dacă nu s'ar ști că îndărătul ei stă o grupare de câteva zeci de scriitori, iar îndărătul acestora dealul de deasupra Mureșului, cu vechiul castel al Kemenyilor, unde totul a fost pus la cale și comunitatea se refăce în fiecare toamnă. La cea din urmă adunare am luat și eu parte. Imaginea muntelui clasic al muzelor în marginea țării săcuilor, are ceva eroic și desnădăjduit.

Revista aduce în fiecare lună povestiri, versuri și discuții. Ea n'are un tiraj prea mare, cred că foarte aproape în jurul a o mie de exemplare, dar în schimb iese frumos și la timp.

Tirajul acesta e apoi statornic și asigură existența «Heliconului» printr'un fel de apariție prin subscriere. Sistemul e poate cam bătrânesc și de cerc mai curând restrâns, dar aici izbuște. Pe lângă latura curat comercială, el face și legături de alt fel între cetitori și publicația lor. Editura înființată în jurul revistei, publică apoi și cărți, pe care le răspândește în același număr și cu aceeași cheazășie de desfacere. E vorba de o organizație, de care scriitorii unghuri se simt mândri, pentrucă n'o văd asemănătoare la niciun popor.

Scriitorii sunt prea individualiști, prin rost și metodă de viață, ca să se poată ușor grupa, nu numai în jurul unui ideal estetic, dar și în jurul unui steag de cultură, cu lozincă editorială. Lucrul s'a mai încercat și există și astăzi în alte părți, dar nu în așa măsură și nici cu atâta durată. Pentru amândouă aceste însușiri, colegii noștri din Ardeal pot să fie oricât de făloși, de vremece au, și nimeni n'ar avea cum să le tăgăduiască toate drepturile. Tăgăduitorii cu orice preț, de altminteri, nu lipsesc. Din punct de vedere social, ei învinuesc cercul Heliconului că ar fi o grupare de baroni, de episcopi și de acoliți de-ai lor, care ar duce într'o lume schimbată, obiceiuri de curte mică ardeleană sau de salon crăiesc, de unde atât Voevodul cât și Craiul au plecat și n'a rămas să le păstreze tradiția decât bufonul. Din punct de vedere național, ei merg până acolo să spună că Heliconiștii păstrează prea strânse legături cu Budapesta și, în loc să ajute la o adaptare după împrejurările noi și la o organizare a maghiarimii ardelenice de sine stătătoare, se mențin în păreri și atitudini întârziate, care se explică prin aceleași lipsuri de structură socială. Invinuirile acestea le-am auzit nu dela Români, ci dela Maghiari, și tot dela scriitori. E drept că aceștia trăiau mai cu seamă spre câmpie și în centre muncitorești. Orizontul lor se ridica peste cel din miezul Ardealului, care e țărănesc și tradiționalist. Am discutat deseori cu membri ai Heliconului, pe cari îi cunoșteam mai bine, aceste argumente gingașe și mi-am dat seama că ele trebuiau să se nască în două medii atât de deosebite. Sunt mai mult izbucnirea pătimașă a unei neînțelegeri de principiu, decât motive

Uliță răsăriteană, acuarela de Merica Râmniceanu

rezemate pe un fundament de fapte. Heliconul rămâne însă o frumoasă construcție, nu numai de nori, de fantazie sau de amintiri istorice. E vorba de o frăție de scriitori, liberă, în-suflețită și creatoare. Ea n'are nimic din întocmirile obișnuite profesionale ale scriitorilor, cu toată lipsa de interes propriu zis pentru ceea ce e rostul de viață al fiecărui creator de frumos, arta lui și jocul de păreri al realității, și e mai mult decât ele. Membrii Heliconului alcătuiesc împreună o comunitate, cu legături neîntrerupte, iar împrejurul ei se așează comunitatea cetitorilor subscriitorii, ai celor o mie, aproape tot așa de cunoscuți și ținând pe scriitori în contact viu cu publicul, care nu mai este atât de amorf și de anonim ca o clientelă curentă de librărie. De-aci iese poate, în afară de valoarea personală a fiecăruia, vioiciunea și puterea de învoire a mădurelor acestui cerc de poeți, de romancieri, de dramaturgi și de esești. Ceva din rapsodismul vechiu sau medieval, se întâlnește și la ei, cântărețul care-și face cântecele și se duce singur din castel în castel sau din bălciu de hram în bălciu de hram, ca să le spună. În acest înțeles, învinuirea amintită cu titlu de curiozitate, de aristocratism retrograd, nu mai sună ca o născocire fără inteligență, deși nu e mai puțin absurdă.

Pe coperta revistei «Heliconul Ardelean», stă cu turnurile lui de pază, castelul care a văzut născându-se mișcarea. Baron era gazda, baron întemeetorul, unul idealist, serafic și frumos ca un sutaș creștin dintr'o miniatură de carte sfântă, iar celălalt, rafinat, până la puțină decadență, trecut prin toate artele, cu ceva diletant și salonar, pictor la trebuință, muzicant câteodată, regisor-amator la prilejuri, dramaturg prin destindere, memorialist din trecere de vreme, politician în pauze, nobil ruinat într'un cadru istoric, paladin al vechii Ungarii mutat între păgâni ca să rămână lângă Sfântul Mormânt și ca să dea inimă slujitorilor lui căzuți ostateci, o apariție de amestec europeanesc și răsăritean care se va păstra în galeria vremii. Acest castel se poate să fie de două ori simbolic. Zidurile lui apără arta și s'ar putea să însemne că apără și altceva. Să fim așa ca și cum nu ne-ar privi. Castelul de pe Mureș, plin de urmele vieții de odinioară, nu va mai putea să ajungă niciodată ceea ce a fost. S'a dres o aripă și s'au pregătit câteva apartamente pentru trebuințele unei familii moderne. Nu e decât un sfert din întreg. Sălile de arme și cămările sau balcoanele turnurilor stau pustii. Castelanul le spune numele sau povestește câte un episod în legătură cu un mare personaj peste care secolele au trecut nepăsătoare, ca un ecou cu răsunete neverosimile. Pune apoi adesea, peste o deschidere, în loc de ușe niște blâni grele

de stejar și sare de pe o spărtură de zid fără treaptă în altă încăpere. Pe urmele lui se ridică pulberea molozului. Trecutul nu se mai întoarce. Să înțelegem cele două simboluri și să tăcem. Nu se pot lua oamenilor cari au suferit, chiar când au făcut să sufere pe ceilalți nespuse mai mult,

ERDELYI

HELIKON

FŐSZERKESZTŐ: KISBÁN-MIKLÓS
SZERKESZTI: KÓS · KÁROLY

VI. ÉVF. LX. SZÁM **1935. MÁRCIUS**
CLUJ-KOLOZSVAR/ERDELYI-SZÉPMIVÉS-CEH

Coperta „Heliconului Ardelean“

nu trebuie să li se ia toate mângâerile. Cea mai mare și cea mai puțin primejdioasă e iluzia.

Intr'o colaborare care a început înăuntrul P. E. N. Clujului român și își va găsi și forme practice în trimeterea pe piață a unei serii de traduceri de literatură românească în unguerește și de cărți unguerești din Transilvania în limba noastră, vom ajunge și unii și alții să ne cunoaștem mai bine. Vom fi mai bogați fiecare.

Teatru, muzică, radio, cinematograf

CULISELE CIFRELOR.— O parte din educația artistică a unei țări o dau spectacolele, de teatru, de concert, de șezătoare, de cinematograf. În măsura în care aceste spectacole sunt mai bune și mai cercetate, ele își îndeplinesc mai temeinic rostul. Ca să le judecăm cât de bune sunt ar trebui să avem toate programele și să știm pe executanți; cât de cercetate, să numărăm pe cei ce iau parte. Statistica e încă odată mai la îndemână și mai sigură decât critica. E în

puterea oricui să numere spectacolele dintr'un an ale țării și să socotească pe cei foști de față. Ochii sunt ai Ministerului de Finanțe. Ei văd și adună de pretutindeni, cel puțin petrecerile unde se plătește o intrare. Fiscul șade la ghișeu și înregistrează pe oricine. Datele se adună apoi din toate colțurile pământului românesc în biroul impozitului pe spectacole. Iată ce graiu au ele pe anul 1932:

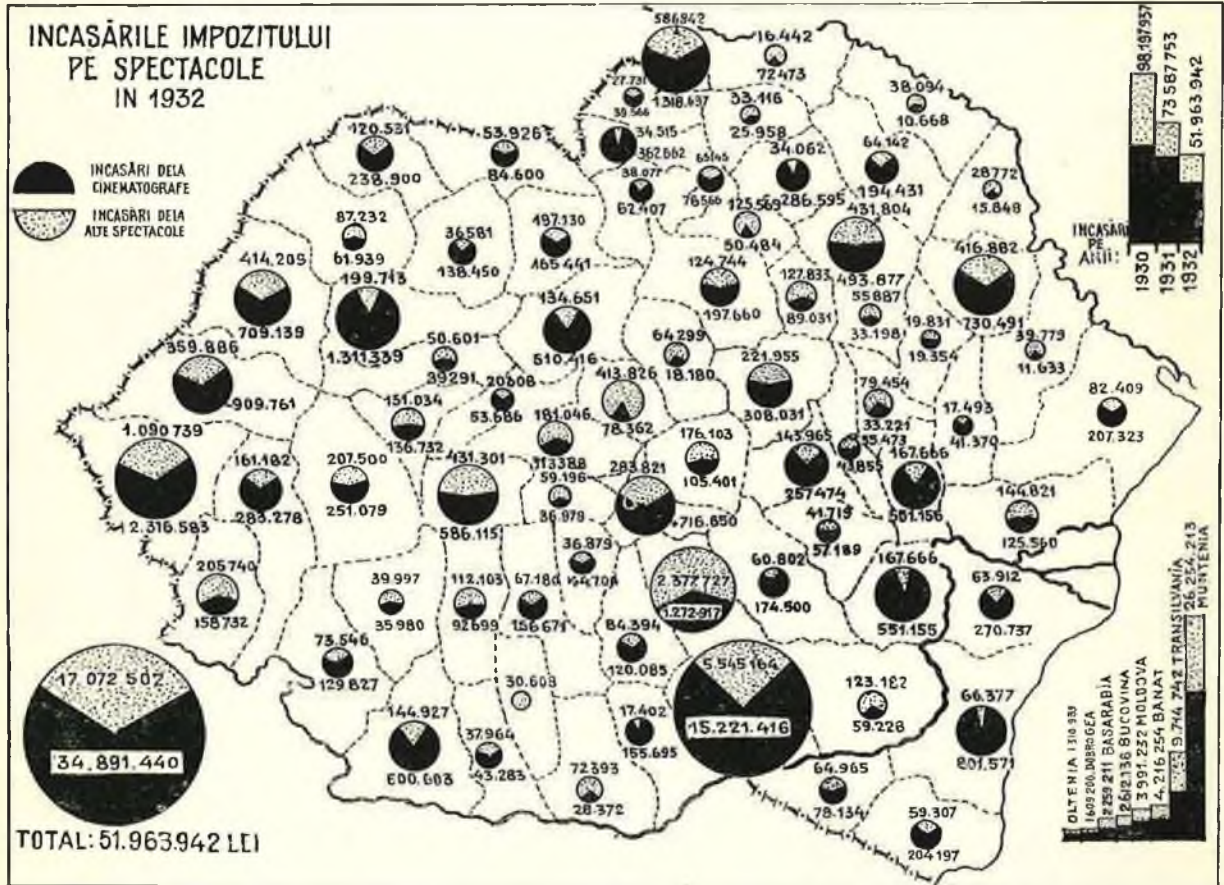
S'au încasat în cele 12 luni 51.963.942 de lei. Dacă so-

coțim între 2 și 3 lei taxa plătită de fiecare bilet, aceasta înseamnă un număr de spectatori într'un an de 20 de milioane. Fiecare locuitor al României intră, prin urmare, în acest timp la un spectacol plătit. Pentru cei cari, în ciuda statisticeii, nu intră, se găsesc alții să între de două, de zece sau de o sută de ori în locul lor.

Criza de bani vădită în alte domenii se simte și aici. Impozitul pe spectacole e de câțiva ani într'o necontenită scădere. Deși numărul spectatorilor poate nu s'a micșorat, dar

legea și să aplice un alt criteriu de impunere. Dacă nici el nu va da rezultate, fenomenul e mai grav și trebuie trecut la altă rubrică decât la aceea a evaziunii fiscale.

Când e vorba de concentrarea și de distribuția spectacolelor, Bucureștiul stă, firește, în frunte. El aduce 20.331.826 lei, din cari cinematografele 15.218.466 și celelalte spectacole împreună abia 5.113.360. După aceste cifre, Bucureștiul e într'adevăr orașul care petrece. Dacă am lăsa deoparte populația flotantă, destul de vie, de lacomă de spectacole și

s'au micșorat încasările, pentru că biletele de intrare s'au făcut din an în an mai ieftine și impozitul e proporțional. În 1930 impozitul acesta a adus 98.197.937 lei, din care numai cinematografele, cu cei 56.957.885 lei, mai mult decât toate spectacolele din 1932 la un loc. În 1931 totalul încasat a fost de 63.587.753 lei. Cinematograful singur dădea încă 50.669.114 lei. Anul 1932 a însemnat o coborîre neoprită pe aceeaș pantă. Fiecare an vine cu o scădere de 20—25 milioane. Dacă însă dela suma din 1930 la aceea din anul următor procentul era de 25, dela suma din 1931 la aceea din anul următor, el se ridică la 30. Căderea e mai dureroasă la cinematograful, dela 57 milioane, la 50¹/₂ și deodată la ceva mai puțin de 35. Mai înainte cinematograful se menținea. Acum se duce și el. Starea a părut atât de îngrijitoare încât Ministerul de Finanțe a crezut că trebuie să schimbe

prin urmare de cheltuieturi, ar însemna că fiecare locuitor al Capitalei plătește vreo 30 lei taxă pe an pentru bucuriile carnavaliste ale vieții. Bucureștiul, orașul bucuriei, cu diplomă liberată de Ministerul de Finanțe, scumpă ca orice căftănire de boerie!

Departe îndărăt se înșiră Prahova, cu 3.650.644 lei, din cari Ploieștiul cu 78.000 de locuitori dă 789.390, adică 10 lei de cap, sau de trei ori mai puțin decât Bucureștiul, iar Sinaia cu 4.000 de suflete dă 314.004, aproape 80 de lei de cap, dacă nu s'ar socoti zecile de mii de oaspeți ai verii. Suma cea mare totală se explică, nu printr'o contribuție peste orice așteptări a județului, ci prin rămășițe. Se vede că Prahova a fost în alți ani cu deosebire un prost platnic. În acelaș an, Bucureștiul, de pildă, a plătit din impunerea curentă pe 1932, 19.588.408 lei, iar din rămășițe numai

743.418. Prahova la 1.342.939 lei impunere curentă, a plătit 2.307.705 rămășițe. Cine știe ce datorie duce cu sine pentru anul în curs? Bucureștii nu numai că plătește mult, dar plătește la timp. Funcționarii lui de percepere își fac mai bine datoria.

După Prahova urmează numaidecât Timiș-Torontalul cu 3.407.322 lei, din care Timișoara ea singură cu 2.792.660 lei, adică în al doilea rând după București, cu 28 lei de cap de locuitor; Clujul deși cu o populație mai mare, nu adună decât 1.500.243 lei, Aradul 1.089.348 și Oradea 1.002.878. Sibiu cu 991.181 întrece cu puțin Brașovul cu 905.136, deși întâiu are 50.000 de locuitori, iar al doilea 60.000 și o mai mare afluență de oaspeți de vară. După datele statistice, Brașovul știe să petreacă mai puțin sau să se strecoare mai bine prin plasa fîșcului.

În al doilea rând, după București și Timișoara, se așează Cernăuțul cu 1.715.608 lei. Chișinăul, al doilea oraș din țară ca populație, nu plătește impozit pe spectacole decât 1.122.891 lei. Pentru explicare ipotezele ar fi trei, dacă nu cumva patru: sau că în Basarabia democrată prețurile sunt mai modeste și deci și impozitul; sau că trebuința culturală de spectacol e mai mică; sau că lumea e mai săracă și se abține;

sau că proprietarii de cinematografe sunt mai isteți și se pricep să se facă impuși mai puțin. Răspunsul nu-l poate da decât un inspector cultural ajutat de un inspector fiscal.

În tot cazul, impozitul pe spectacole e un impozit prin excelență orășenesc. La un total în 1932 de 47.612.275 lei, restul până la 51.963.642 fiind rămășițe, care trebuie socotite în cea mai mare parte tot orașelor, s'au încasat dela comune urbane 45.583.980 și numai 2.028.295 dela comune rurale. Dacă se ține seamă că trei părți din impozitul pe spectacole se varsă la tezaurul Statului, iar o parte din ce s'a încasat în cuprinsul orașelor li se lasă lor, în scopuri culturale, înseamnă că anul trecut ele au primit cam 12 milioane. Mi se pare însă că în afară de București, a cărui parte a fost de 5 milioane, cele mai multe din restul orașelor așteaptă încă o stare mai înfloritoare a veniturilor Statului ca să-și încaseze cota asigurată prin aceeași lege care stabilește și face cu putință perceperea impozitului. Nu e drept.

Câte alte observații n'ar mai putea deștepta aceste tablouri de cifre, care ajung până la noi puțin cu prestigiul prilejurilor care le-au dat ființă! Dar iată că încep să se dea în spectacol și poate că e mai bine să se lase și asupra lor cortina.

Turism, sport, educație fizică

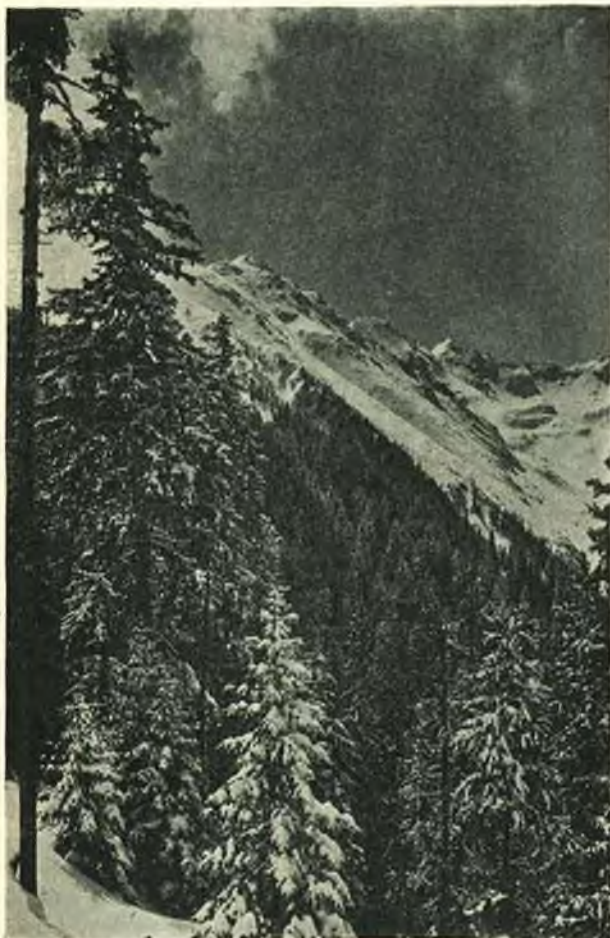
SPORTURI DE IARNĂ.—Până în preajma lui Aprilie au stăruit zăpezile în părțile de Miazănoapte ale țării. Bucovina în deosebi a fost năvălită de troiene. Nicăeri n'am văzut o primăvară mai feciorelnică decât pe drumurile legănate de sub munții ei, între Rădăuți și Solca. Numai brazii stau acum la locurile lor, întunecați și nepăsători, în haină neschimbată. Bănuiala de verde a copacilor și tremurul de galben al întâilor flori s'au strâns îndărăt în muguri. Câmpul tot așteaptă.

Pe acolo am simțit într'o iarnă, nu prea depărtată, bucuria sporturilor zăpezii. Urmăresc frumoasele începuturi ale Oficiului Național de Educație Fizică și școala sau întrecerile de skiori puse la cale în jurul Predealului de echipele lui de instructori. Am văzut la Sinaia pârția de ghiață pe care și-au dat drumul săniuțele cu rândul, atente la cotituri și îmbătate de iușeală. M'am abătut prin Poiana Brașovului, când era un viscol de zăpadă, nu stărnită de Crivăț, ci de alunecarea în coloană și de întoarcerile în loc sau de opririle din plină fugă ale urmașilor cu nume și scule suedeze ai vârzobarilor noștri. Valea Prahovei își schimbă iarna înfățișarea. Nu e vorba atât de sportivi, cât de localnici cari încep să-și încalțe lungile tălpi de frasin, ca să le întrebuițeze în viața de toate zilele. Prin nămeții cari se așează după o viscolire de trei zile, la Bușteni sau Azuga, mulți băieți își caută școala pe skiuri lucrate de ei. Poșta rurală însăș, care trebuie să lase acasă cariola și căluțul ei, aleargă peste dealuri și peste văi ca într'un peisaj alb nordic, proptindu-se în bețele cu rotile de fier. Țara se schimbă. Ea nu mai hibernează trei luni de zile în așteptarea vremii bune, ca o colonie mediteraneană poposită de secole într'un climat străin, ci își organizează o nouă viață, pentru această întregă perioadă care nu mai trebuie lăsată să se piardă.

Descoperirea aceasta și îmbogățirea cu tot acest răstimp ne-au venit odată cu sporturile, dar le-au depășit ca însemnătate, creindu-le totodată cel mai bun izvor de înțelegere și de improspătare. Echipele noastre de hockey pe ghiață, echipele de bob, echipele de ski se antrenează în țară și încearcă în străinătate, alături de țări pornite pe aceleași drumuri mult mai de vreme, o intrare în ritmul internațional al sportului. Câmpurile de patinori se înmulțesc. Dela vedenia exotică, a docarului cu cai albi și cu vizitiu os domnesc din veacul al optsprezecelea, cu barba albă pieptănată ca în zilele divanurilor cu caftane, trăgând pe urma lui prin zăpezile șoselei Kiselev, două, trei perechi de domni, și doamne în pulovere englezești, cari alunecau acum câțiva ani pe întăile skiuri din București cu țipete de spaimă cochetă în limbi străine și cu dispreț pentru prostimea de gură cască din prejur, până la popularizarea de astăzi a tuturor sporturilor de iarnă împământenite la noi ca și iarna, a trecut mai mult decât timp, a trecut o stare de spirit. Ne-au dat-o sportivii albi ai zăpezii și ai gheții.

Intăia mirare pentru această potrivire după poruncile timpului și locului am avut-o, la noi, într'un colton de Bucovina. Plecasem din Rădăuți pe o vreme senină de Februarie. În oraș locul era aproape curat. Ziua de târg fusese plină de care venite din sate. Am luat șoseaua în arc printre dealuri, care duce la Storojineț. Eram cu un automobil înarmat cu tot ce trebuie pentru primejdia zăpezii, lopeți și lanțuri. Nu înțelegeam această pază, pe o vreme cu tot atâtea boabe de ceață în aer, câte boabe de soare. Mi-am dat seama mai târziu, peste vre-o cinci ceasuri, de simțurile mai ascuțite ale oamenilor pământului. La întoarcere aproape să nu mai găsim Rădăuțul, schimbat, el și toate șoselele care duc într'acolo, într'un basm de zăpadă, viscolită de Crivăț, Nici

astăzi nu mă pot dumeri cum am putut ajunge. Văd numai lumina farurilor, căutând foarte aproape pe jos, o urmă care nu se vedea, prin căderea mare și vânzolită a fulgilor, căutând ca un câine, cu claxonul plângător prin întuneric, asemenea unui lătrat pierdut.

Din munții Făgărașului, spre Bălea, iarna. (Fotopress)

Până atunci, pe toate drumurile înalte, prin sate și așezări de fabrici, zbârnâiau săniuțele, treceau chiuind cu o patină sau două băeji și fetele, se avântau, sărind peste șosea ca peste un obstacol, skiorii cu mișcări și apucături de picio-roange mari dintr'o familie de cocostârci cari și-au pierdut aripile și păstrează amintirea și trebuința zborului. Tot ținutul de acolo se mișcă și se bucură ca într'o țară a iernii. Nu erau numai câțiva, ca oriunde aiurea, și mai ales în marginea orașelor, ci populația întreagă. Nu era numai un sport de oameni cu răgaz sau de copii fără treabă, ci un obicei și o îndeletnicire a tuturor. Nu erau numai fiii unei națiuni cu această tradiție, ci, după toana așezărilor, Români și Ruteni, Germani și Polonezi, creștini și evrei. Câte unul se prindea în fugă de clanța automobilului și alerga în rând cu noi o bucată, cu obrazul plin de răs și de roșeața frigului, până când la o cotitură își dădea drumul și se pierdea pe patinele paralele, făcându-ne cu mâna peste cap, fără să

se întoarce. Toată vremea am fost înconjurați de această lume, ca o navă de niște pescăruși. Treceam printre ei, spre năzuința depărtată a călătoriei noastre, cu imagina de închipuire înaintea ochilor a unei repetiții în toate părțile țării a unei asemenea vieți.

VALEA BATOVEI. — E undeva, în firida cea mai de miazăzi a țării, cu zarea de argint a Mării în față, o vale fericită. Ciobanii noștri, cari ajungeau pe acolo încă de pe vremea Turcului, trecându-și pe la Oltenița în caicuri mari turmele, i-au zis valea fără iarnă. Au călcat-o geografi, geologi, botaniști, turiști, dela Murgoci începătorul până la d-l Const. T. Ciulei, inginer agronom inspector, care a scris despre ea de curând o mică lucrare: « Valea Batovei și Stațiunea maritimă Lucia », mai mult « Un program de lucrări pentru punerea lor în valoare

Zi de târg în Rădăuți, la ieșirea din iarnă. (Foto Krepler)

din punct de vedere agricol, economic și turistic ». Mă bucur că mă pot întoarce, fie și în gând prin acele iubite locuri.

Toată această parte de lume are pentru noi mai întâiu farmecul Mării. Pe deasupra, în Caliacra, coasta arată, spre deosebire de pământul scitic dela miazănoapte, înălțimi și

vegetație. Din jurul capului Caliacra începe pădurea de smochini. Balcicul se umple de vii și pomi roditori. Valea Batovei așteaptă mâna grădinarului iscusit. Dela Ceatalar se îndesește codrul.

Încă din 1913, numaidecât după ce România a crezut că trebuie să-și împingă hotarul până aici, oaspeții au prins să vie, la început cu sfială și din ce în ce mai însuflețiți. Artiștii au descoperit ruinele de dealuri și golful de safir al Balcicului. Țara s'a îmbogățit cu un nou oraș de vară la Mare. Planuri de tot felul s'au făcut. O cale ferată avea să lege Bazargicul și Bucureștiul cu țărmul minunat. Intre plopii bătrâni dela morile cu ape s'a ridicat alb palatul regal al Reginei Maria și lângă el în fiecare an câte o nouă clădire sau lucrare, casa Principelui Nicolae, pavilionul cu două steaguri și cu terasă cu piatră trandafirie, al Asociației Creștine a Femeilor, bisericuța după model cipriot, închinată Fecioarei Maria a marinarilor și zu-

ASOC. AGRICOLĂ „VALEA BATOVEI”, COM. TECHE, JUD. CALIACRA

No. 1.

VALEA BATOVEI ȘI STAȚIUNEA MARITIMĂ LUCIA

*Un program de lucrări pentru punerea lor în valoare
din punct de vedere agricol, economic și turistic*

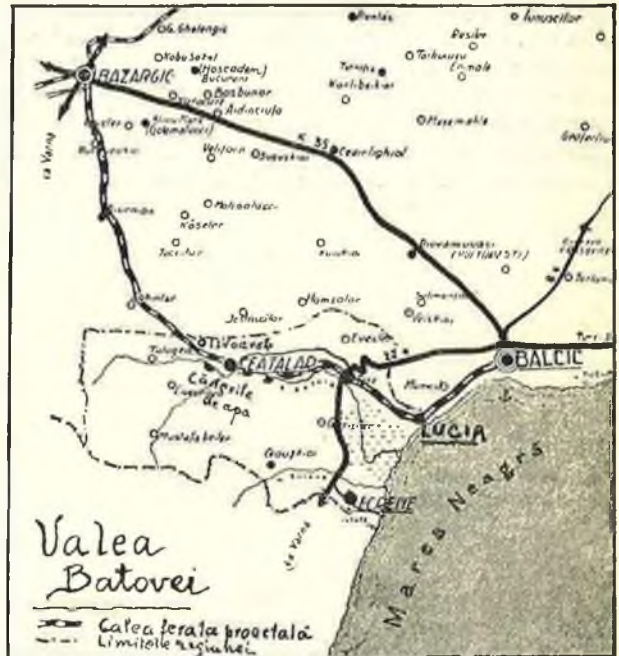
de Const. I. Ciulei
Inglor Agronom Inspector

TIPARUL „OLTENIA” / STR. IMPERIALĂ 2 / BUCUREȘTI

Coperta la „Valea Batovei”

grăvită în culori și fețe de lumină de Demian. Ceva mai departe, la Tusla, s'a secăt o parte din lac și s'a adâncit pentru un port pescăresc. Nicăieri nu s'a cheltuit parcă, nici chiar la Constanța, care e din altă vreme, atâta avânt tânăr și atâtea speranțe ca în jurul Balcicului.

D-l inginer agronom inspector Ciulei aduce acum o nouă lozincă. El suferă propriu zis de aceeaș boală care ne roade pe noi, pentru acest unghiu binecuvântat de România Nouă, numai că arată alte simptome, de specialist, nu în literatură, artă și urbanistică, ci în agricultură. D-sa vrea să ne scoată din

Harta Văii Batovei

cercul de vrajă al Balcicului și să ne abată mai la miazăzi, în Valea Batovei. Vina, care ni se aducea nouă, nu era numai că ne îmbătăm cu apă rece, după niște faleze care se năruie mereu încă de pe vremea coloniștilor milezieni, dar că îndreptăm oamenii spre un loc sărac și sortit sărăciei. Ca să răspundem, umblam după fâșiile tari de teren sau încercam să aducem pe lângă veniturile celor câteva mii de călători ai anului, vreo școală de pescari și o înviore a vechilor grădini și podgorii. Credeam chiar într'un mic export de măgăruși, cel puțin spre Mangalia, unde un cerc turistic se gândea să-i pună la îndemână oaspeților de vară, pentru plimbări de glumă! D-l Ciulei are un plan care să facă din Batova ținutul de bogăție și de civilizație al Cadrilaterului, secări de mlaștini, stârpuri de vetre de friguri, tăieri de noi și înalte albiu râurilor, căderi de apă care să dea electricitate pentru un tren dela Bazargic la Ecrene și la Balcic prin Ceatalar și pentru lumină în toate satele și orașele dimprejur. Coastele pietroase s'ar acoperi de păduri, tăpșanele de vii, de piersici și de caiși, funcile de bumbac și de orez, văzduhul de albine, iazul de pești. Visurile, pe care noi le puneam în versuri, d-l Ciulei le așează în coloane de cifre de hectare și de cai. putere. Nici nu bănuiam că suntem numai solii adevăraților colonizatori. E vorba de o adevărată Californie a României.

Cât am dori să se poată împlini! Știm că dacă toate bunăvoințele, ale Statului și ale gospodărilor locului, s'ar încorda, multe din cele crezute cu neputință, s'ar înfăptui peste noapte, ca podurile de aur ale basmelor, că în Cadrilater n'am făcut încă nimic și că o nouă lume se închiagă pe acele locuri, dornică

de fapt și în stare de orice îndrăsneli. Paginile acestei broșuri, împodobite de ilustrații pitorești, sunt ca o chemare. D-l Ciulei e un neastâmpărat, amestec de om practic și de vizionar. Să nu se lase! Toți câți credem ca el și mai mult și de mai mult decât el, îi suntem alături. Ministerele vor sta la îndoială și colegii vor zâmbi. Am auzit de unele conferințe și întruniri, care vor da naștere la alte conferințe și întruniri.

Eu văd, după o călătorie de un ceas cu trăsura printre grădini, peste izvoare și prin rupturi de mal dealungul Mării, plaja nesfârșită dela Ecrene, cu jocul de mătase și de spumă al valurilor înserate. Ne-am oprit la o cișmea secată, sub un plop răsfirat. Căii nechează ușor și bat din când în când din copită. Vântul cade chiar lângă noi. Pe-aici a fost odinioară o viață

mai bogată, care așteaptă să fie scoasă din istorie ca din niște giulgiuri. O simțim, drumeții serii, și o simt telegarii oprți la răspântie, în marginea drumurilor umblate de altădată. Batova curge dedesupt prin verdeața de baltă, iar valea se lărgește îndărăt, cu poteci albe pe creste. E o liniște, fără suflet de om. Dar, printre pleoapele apropiate, se alege o lume neașteptată, căsuțe cu pridvoare, forfotă de copii și de rochii albe frământate de adiere, alei de parc, alunecare de vehicule. O macedoneancă subțire, cu mijlocul strâns de un brâu cu paftale mari, îndeamnă un măgăruș încărcat de garnițe de lapte. Mi-e frică să deschid ochii. Prin plopul de-alături se incurcă seara. Marea cântă departe cu bătae înăbușită de gong.

293

